

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HERALDISK TIDSSKRIFT

Sven Tito Achen: Trolle-våbenet	9
Märta Hähnel: Halmstads krönte hjärta	25
Hans Krag: Slekten Ornings våben	27
Paul Adam 1902-1964, af Ernst Verwohlt	28
Heraldica varia	29
Sir George Bellew: Heraldik i vor tid	33
Kommentarer og tilføjelser	43
Nye kommunevåbener i Norden	45
Ny heraldisk litteratur	53

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af *Societas Heraldica Scandinavica*, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i oktober og i marts; nærværende nummer er udsendt i marts 1965. Abonnement uden medlemskab eksisterer ikke. Medlemskab koster pr. år:

Danmark: Dkr. 25, postgiro 1123 74.

Finland: Fmk. 12.50, postgiro 112 019.

Island: Dkr. 25.

Norge: Nkr. 25, postgiro 993 30.

Sverige: Skr. 20, postgiro 7 43 35.

Udlandet: Dkr. 25.

Betaling én gang for alle (kun for personer): det 10-dobbelte.

Redaktør:

Redaktør Sven Tito Achen, Kong Georgsvej 52, 5. sal, København F

Redaktionsudvalg:

Kgl. ordenshistoriograf, dr. phil. Albert Fabritius, Emiliegade 6, København V

Forfatteren Hans Krag, Alo, Kristiansand S, Norge

Kontorschef Gustaf von Numers, Topeliusgatan 9 A, Helsingfors-Töölö, Finland

Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, Sundsvall, Sverige

Amtrådssekretær, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, Roskilde, Danmark

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

The Hon. Sir George Bellew, Woodside Dower House, Old Windsor, Berkshire, England

Major O. H. M. Baron Haxthausen, Garnisonen, Vordingborg, Danmark

Seine Hochwürdigste Exzellenz, Monsignore Dr. Bruno B. Heim, Erzbischof von Xanthus, Apostolischer Delegat in Skandinavien, Immortellevej 11, Vedbæk, Danmark

Sokneprest Paulus Holm, Kråkerøy, Fredrikstad, Norge

Lektor Fru Märta Hähnel, Kyrkogatan 25, Varberg, Sverige

Fil. stud. Bengt Olof Kälde, Vaksalagatan 27, Uppsala 3, Sverige

Häradshövding Bo Tennberg, Storgatan 18, Jakobstad, Finland

Tidsskriftets ekspedition:

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, Bagsværd, Danmark

Trolle-Våbenet

Af *Sven Tito Achen*

VED DE fleste af de historiske seværdigheder i Danmark og det øvrige Norden, som besøges af turister, kan man købe vejledninger som orienterer den besøgende, dels om hvad han ser, dels om stedets fortid og hvorledes fortiden afspejler sig i nutiden. Det er imidlertid en kendsgerning, at noget af det som, f. eks. i slotte og kirker, falder den besøgende mest i øjnene, og som mest umiddelbart tiltaler ham og fængsler ham, i reglen ikke er omtalt med et ord i sådanne vejledninger. Det er stedets *heraldik*.

I England og Schweiz ser man ofte heraldiske *guides* — til kirker, slotte, klostre, skoler osv. — og det stærke salg af dem viser interessen for deres emne. I Danmark findes mig bekendt ikke en eneste heraldisk vejledning af denne art, skønt vi ejer talrige historiske seværdigheder — f. eks. Roskilde Domkirke eller Kronborg Slot — hvis heraldik spiller en rolle for en mere perspektivrig forståelse af, hvad stedet har at vise. Ja, der er turist-lokaliteter i Danmark, hvis heraldik simpelt hen er en af stedets hovedattraktioner. Det gælder f. eks. Frederiksborg Slotskapel og kirkerne i Ringsted og Sorø. I Sverige kan man nævne Riddarholmskyrkan. Disse steder modtager hvert år tusinder af besøgende, som med nysgerrighed og interesse betragter de

mange våbenskjolde, men hvis udbytte alligevel er ringe, fordi de i reglen ikke véd, hvad disse våbener *kunne* fortælle dem.

En af de heraldiske opgaver i Norden, som venter på at blive løst, er udarbejdelse af vejledninger som kan give de besøgende den forklaring og orientering i stedets heraldik, og i heraldik i det hele taget, som de fleste af dem savner. Dette sidste ord er valgt med omhu. Det er utvivlsomt for mange mennesker et *savn* ikke at kunne forstå disse ting.

Et sted hvor en sådan heraldisk guide ville være naturlig, er *Herlufsholm*, den gamle kostskole i Sydsjælland, grundlagt 1565 af *Herluf Trolle* og *Birgitte Gøye*. Og det ville være nærliggende for en sådan »Herlufsholms heraldik« at begynde med stiftens egne våbener, Herlufs røde hovedløse trolld i gult felt og Birgittes tre hvide muslingskaller i blå, som ses overalt på skolen: ude og inde, i kirken og på de andre bygninger, på elevernes uniformer og sportstrøjer, og talrige andre steder lige til skolens spisestel og drengenes uniformsknapper (se figur 1 og 2). Disse to våbener, som klæder hinanden så brilliant, er vidt forskellige i deres oprindelse, og deres historie kan ikke undgå at fængsle.

1. Herlufsholms stifters våbener malet i loftet på skolebygningens forhal. Dekorationen er udført i 1890'erne, men i deres udformning er våbenmærkerne kopieret efter det epitafium over ægtefællerne i Herlufsholms Kirke, som Birgitte Gøye lod opsætte 1568.

Medens Gøyerne muslingeskal (som vil blive behandlet i en anden artikel) er en af heraldikkens almindeligste figurer, er *trolde* omtrent så sjældne, som det er muligt at blive. Bortset fra den norsk-danske slægt *Cold*, der siden 1700-tallet har ført et *troldehoved* i sit skjold (se senere), er Trollelernes trolde den eneste i Skandinavien, trolde hjemland, og dermed utvivlsomt i verden.

De undersøgelser om Herluf Trolles våben som følger, er resultatet af et forstudium til en turistvejledning. Som artiklen fremtræder her, er den dog naturligvis alt for detaljeret til dette formål og må i påkommende tilfælde forkortes stærkt. På den anden side

indeholder den måske, som den er, enkeltheder der kan interessere den i heraldikken noget mere avancerede.

Slægten Trolle

Den første person der kendes, som med sikkerhed tilhører familien Trolle, er Herluf Trolles farfars farfars far, den svenske ridder *Birger Knutsson Trolle*, ejer af gården Bo i Östbo Herred i Småland: han omtales i 1360'erne, blev slået til ridder før slaget ved Gata-skogen 1365 mod Albrekt af Mecklenburg, og døde senest 1381.

Muligvis kan familien føres endnu to slægtled længere tilbage, med *Knut Birgersson* og *Birger* (nævnt 1318), men dette kan ikke bevises. I øvrigt er disse to personers navne omtrent det eneste, man ved om dem.

Birger Knutsson Trolles søn var ridderen *Birger Birgersson Trolle »den Gamle«* til Bo, død tidligst 1440. Hans søn var svensk rigsråd og ridder *Birger Trolle »den Unge«* til Bergquara, død vistnok 1471.

Hans søn igen var Herlufs farfar, svensk rigsråd og ridder *Arvid Trolle* til Bergquara, død 1505. Og hans søn, Herlufs fader, var *Joakim* eller *Jakob Trolle* til Lillö i Skåne (1475-1546), den første af slægten som slog sig ned i det Danske Rige.

Herluf Trolle (1516-65) havde flere brødre, men kun én af dem førte slægten videre: *Niels Trolle* (1520-65), hvis sønnesøn, der også hed *Niels Trolle* (1599-1667), blev fader til bl. a. *Birgitte Trolle* (1631-87), som i 1672 blev friherreinde af Brahetrolleborg, og til *Arvid Trolle* (1653-98), der er stamfader til de yngre svenske Troller.

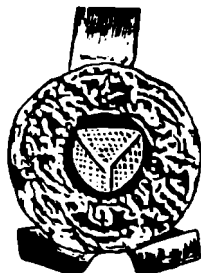
Den sidste danske Trolle døde i 1782. Den svenske linje, der blev friherrelig i 1816, flourer stadig.

Navnet Trolle

I middelalderen var faste slægtsnavne blandt adelen som bekendt sjældne; man kalde sig i reglen efter sin faders fornavn: Knud Pedersøn, Holger Knudsøn, osv., uanset at man måske tilhørte en af de familier, der senere er blevet kendt som f. eks. Gyldenstjerne, Huitfeldt, Rosenkrantz, osv. Efterhånden tog dog flere og flere adelsfamilier faste slægtsnavne, især efter Frederik I.s forordning derom 1525. Når en slægt tog navn, var det almindeligt at den — som de tre nævnte eksempler — kaldte sig efter

2. Eleverne på Herlufsholm bærer Gøyerens våbenskjold på venstre side af deres skjorter, blazere og almindelige sports-trøjer. Skoleholdet, skolens fodboldhold mod andre skoler, bærer imidlertid Trollevåbenet, ikke i skjold, men som det ses: selve den røde trolde på den gule bluse. Desværre vender trollden den gale vej, sikkert en følge af, at Trollevåbenet på Herlufsholm næsten altid ses courtoisie-vendt mod Gøjevåbenet.

3. Birger Knutsson »Trwllle«s segl fra 1367 med slægtens oprindelige våben, det tredelte skjold (eller muligvis: et smalt gaffelkors). Farverne kendes ikke. Omskriften, som er meget utydelig, lyder: »S(jigillum) Birgeri Knvtss«. Seglet findes under et dokument i det svenske Riksarkiv. Efter Sjögren.

sit våben eller en del af det: den gyldne stjerne, det hvide felt, kransen af roser (på hjelmen), osv.

Ligesom formodentlig de fleste andre troede jeg tidligere, at det også var gået således til med slægten *Trolle*, altså at *trolde-våbenet* var ældre end *Trolle-navnet* og ophav til dette. Men sådan forholder det sig ikke.

Trolle-navnet føres allerede 1367 af slægtens første sikre medlem, Herlufs farfars farfars far, Birger Knutsson, der i et dokument fra dette år betegnes som »*Birger Trwllle*«. I hans segl under dokumentet ses hans våben, der ikke indeholder en trolde, men er et aldeles »neutralt« skjold, delt i tre felter ved et gaffelsnit (se figur 3).

Birger Knutsson »Trwllle«s søn *Birger Birgersson Trolle den Gamle* er den første, der fører et våben med en trolde i. Det ældste bevarede eksemplar sidder i hans segl under et dokument dateret Linköping 1. juli 1402.

Navnet er altså uimodsigeligt ældre end våbenet. Den svenske filolog *L. F. Löffler* (se litteraturlisten, sidst)

peger yderligere på, at hvis våbenet havde været ældst, og navnet havde været taget efter våbenets trolld, burde slægtsnavnet have været *Troll* (uden »e«), hvilket er det svenske ord for *trolld*, medens *Trolle* (med »e«) kun kan opfattes som en afledning af et andet ord.

Men hvorfra har da den første *Trolle* afledet sit navn? Den svenske genealog *P. Sjögren* skriver i sit meget grundige værk »Släkten Trolles Historia . . . .«, 1914: »Mest troligt är . . . . att släkten erhållit sitt namn efter någon plats eller något föremål i trakten, med vilka övernaturliga händelser ansetts vara förknippade«. Östbo Herred i Småland, hvor *Trollerne* havde deres stamjord, er særligt rigt på stednavne med *Troll(e)*. *Sjögren* nævner *Trolleborg*, *Trolleklippa*, *Trollerike*, *Trollhuvud*, *Trollås* og *Trollekulla*, alle navne der eksisterede i midaldertiden. Af disse mener han, at der er størst sandsynlighed for at *Trollerne* har deres navn efter »*Trolleklippa*, där enligt den ännu levande traditionen riddarens möte med trollden under julnatten skall ha ägt rum«.

Ridderens møde med trollden

Den tradition som *Sjögren* hentyder til, kendes tidligst fra en ligprædiken som biskop *Petrus Jonæ* i 1620 holdt over fru *Anna Turesdotter Trolle*, enke efter en fransk adelsmand i svensk tjeneste.

Bispen genfortæller et sagn som Fru *Anna* selv har fortalt ham til forklaring af, hvorfra slægtens navn og våben stammede. Hendes stamfader, en unavngiven »gudfrygtig herre«, der boede på gården *Ed* (en af *Trollernes* stamgårde) i *Östbo Herred* i *Småland*, var tidlig julemorgen på vej til »julottan« i *Voxtorp Kirke*, lidt sydøst for

Värnamo, da *Satan* viste sig for ham i en skøn kvindes skikkelse og fristede ham. Kvinden rakte ham et drikkehorn, som han tog med venstre hånd og kastede drikken ud af, medens han med højre hånd greb sit sværd og »i det hellige nyfødte barns *Jesu Kristi* navn« hug kvindens hoved af.

Da ridderen kom tilbage efter gudstjenesten, lå kvindens krop og hoved stadig på vejen, men nu forvandlet til »sådan skapnad, som *Trollars* vapen ännu i många uthuggne stenar finns«. Drikkehornet blev af familien overdraget domkirken i *Växjö* til opbevaring. Da danskerne i 1570, under den Nordiske Syvårskrig, brændte *Växjö* af, forsvandt dette horn »som slægten ikke ville have mistet for flere godser«.

I *Voxtorp Kirke* findes den dag i dag et maleri af ridderens møde med trolldkvinde ved *Trolleklippa* (se figur 4). Det er udførligt behandlet af *Edvard Wibeck* i en dybtgående og intelligent artikel i *Värnamo Hembygdsförenings Årsbok 1952*. *Wibeck* bedømmer billedet til at være malet »snarast i slutet av *Johan III:s* tid«, dvs. før 1592, og mener at det er *Trolle-slægten* der har ladet det udføre og opsætte i kirken som et minde om deres stamfaders bedrift, efter at selve hornet var gået til grunde 1570.

Hornet

Wibeck anser nemlig hornet for en realitet.

Han er naturligvis klar over, at der både i Sverige og udlandet findes andre sagn af lignende type knyttet til andre familier og lokaliteter; en af hensigterne med hans artikel er netop at påvise, at et af disse sagn, det kendte om »*Ljungby horn* och *pipa*«, der er knyttet til herregården *Ljungby* i *Skåne*, kun er en aflægger af *Trolle-sagnet*, vandret gennem *Herluf Trolles* faster,

4. Maleriet fra slutningen af 1500-tallet i Voxtorp Kirke i Småland gengiver fire faser af herremandens møde med trollden. Længst til højre kommer manden ridende på vej til kirke sammen med en ledsager. Til højre for midten rækker fristerinden ham et drikkehorn; bag ved hende har Trolleklippa rejst sig på fire pæle. I billedets venstre halvdel sprænger herremanden bort fra stedet, forfulgt af en flok trolde; han holder hornet i venstre hånd. Forrest til højre ligger den nu til en trolkvinde forvandlede, halshuggede fristerinde, sådan som manden så hende på tilbagevejen fra kirken. Billedet måler 175 × 120 cm, og er her gengivet efter Gustaf Näsströms inspirerende værk »Forna Dagars Sverige» 2. bind, 1948. Indskriften lyder, foroven: »Huru trolla klippa syntes stå på 4 stolpar om Julianatt och the som ...» Forneden: »Huru Hög-välborne Herren på Edh reste om Julia natt til thetta Helige Tempell och när han kom til trolla klippa kom en Jungfru och drak Herren til med ett horn, som hade 300 färgor och han tog hornet med then wänstra handen och slog dräggen efter sig och grep til swärdet med den högra och högg halsen af henne, och han red til kyrkian och the andra trällen fölgde efter at taga hornet men kunde intet bekommat.»

Margareta, der i 1498 blev gift med Jens Holgersen Ulfstand på Glimmingehus, og deres datter, Cecilia, der o. 1525 blev gift med Knud Pedersen Gyldenstjerne, den daværende ejer af Ljungby.

Wiberg mener, at der må ligge en eller anden virkelig hændelse til

grund for sagnet om hornet. »Ett hornliknande föremål har tydligen funnits, som på ett märkligt och fantasieggande sätt kommit i Trollesläktens ägo vid en tidpunkt, som redan i slutet av 1500-tallet låg mycket långt tillbaka i tiden, och vilket räknades som en dyrbar släkttklenod.»

Wibeck hævder, at netop Trollernes hjemegn, det øde og svært fremkommelige Finnveden, var en af de egne af Sverige, hvor hedenskabet holdt sig længst, og hvor der derfor »sækerligen mycket länge« herskede spænding mellem hedninger og kristne. Han peger på både stednavne og arkæologiske fund som visende, at der har været adskillige hedenske kultpladser i omegnen af Värnamo, deriblandt center for en frugtbarhedskult, der udøvedes ved hellige søer.

Wibeck citerer historikeren *Peter Wieselgren*, der mener at *Trolleklippa*, ved søen Flåren, har været en sådan »gammel hednisk kultplats«. I dag, hvor vejen ved *Trolleklippa* er udvidet til et meget bredt anlæg, og hvor søen er blevet inddæmmet og udtørret, ser *Trolleklippa* ikke synderlig troldsk ud, men så sent som i 1667 blev den betegnet som et »grymt berg«. På østsiden af klippen findes en af store klippeblokke dannet hulhed, som den dag i dag af stedets befolkning kaldes »blodsgrottan« eller »offergrottan«.

Wibeck selv drager ingen konklusioner, men nøjes med at referere *Wieselgren*. Denne antager at sagnets »upphov är en episod, som timat under brytningstiden mellan heden och kristen tid. En kristen man skulle då överraskande ha kommit till en hednisk kultfest, huggit ned någon officiant – troligen en kvinnlig sådan – och tagit ett vid kulthen använt horn«.

De to teorier

To forklaringer af Trolle-våbenet står over for hinanden, en nøgtern og en fantastisk.

Läffler og Sjögren mener, at den smålandske stormand Birger Knutsson (eller en af hans forfædre) senest i året 1367 tog navnet *Trolle* efter en lokali-

tet, *Trolleklippa*, på eller i nærheden af slægtens besiddelser, hvortil der muligvis knyttede sig et sagn om hans stamfaders kamp med en trolld (men sagnet kan også være senere end navnet, som en forklaring på dette). Birger Knutssons søn, Birger den Gamle, ændrede derefter, inspireret af slægtsnavnet (og evt. sagnet), senest 1402, faderens våben til en trolld.

Wibeck og *Wieselgren* mener, mere varmende, at der må være en realitet bag overleveringen om ridderens møde med trolldkviden: En kristen mand overrasker i brydningstiden mellem hedenskab og kristendom en hedensk præstinde under en offerhandling (hornet). Hun »fristede ham«, som sagnet siger; i frugtbarhedsceremonier har deltagerne sikkert været nøgne. Den kristne mand slog hende ihjel, og tog hornet med sig. I tidens løb blev afgudspræstinden til en trolldkvinde, og beretningen satte sig frugt i stednavnet, slægtsnavnet, og slægtsvåbenet. Forekomsten af det tredelte våben (som Wibeck slet ikke kommer ind på) udelukker ikke denne mulighed.

Lyder *Wibeck-Wieselgrens* forklaring usandsynlig? Umulig er den ikke. Hvad jeg selv mener? Jeg ville ønske, jeg turde tro på den.

En tredje mulighed

Trolle-navnet kan dog også have sin oprindelse på en måde, som forekommer mig personligt mere naturlig. Et medlem af familien kan have fået navnet som personligt øgenavn på grund af sit udseende, sin oprædten, sin stemme, sine vaner, en spøg (ironisk), en tildragelse, eller hvad det nu kan være. Frimodige, lidet smigrende tilnavne var almindelige i Nordens middelalder. Dette tilnavn kan derefter være gået i arv. Der er andre eksempler i

adelsfamilier, på at oprindeligt individuelle og nedsættende øgenavne er blevet faste slægtsnavne, f. eks. *Krog-nos* (kroget næse) og *Skeel* (skeløjet). Og efter at navnet var blevet slægtsnavn, ændrede slægten sit våben efter det.

I den islandske »Fostbrødre saga«, som foregår på Olav den Helliges tid, altså i begyndelsen af 1000-tallet, omtales en stormand, Thorgrim Einarsson »med tilnavnet Trolle«. Senere i sagaen kaldes han simpelt hen *Thorgrim Trolle*. Navnet forklares ikke, men det nævnes, at »han havde et umedgørligt sind«. Jeg bringer ikke Thorgrim ind her, fordi jeg tror at de senere svenske Troller skulle nedstamme fra ham; jeg vil blot pege på, hvorledes et sådant navn kan opstå.

Og en fjerde...

I en recension af Sjögrens bog i »Genealogisk tidskrift« årgang 1, nr. 2, 1946, peger Christopher von Warnstedt på endnu en mulighed: Selve det faktum at »Trolle« allerede i middelalderen var et arveligt slægtsnavn kunne tyde på herkomst fra Tyskland. I så fald kunne navnet være en forvanskning af et tysk navn uden nogen som helst tilknytning til noget med »troll« andet end det rent lydige.

Hovedet

Men selve våbenet? Giver det ikke et fingerpeg, at trolden heri er hovedløs?

Desværre ikke. For det første har trolden i Trollevåbenet ikke altid været hovedløs; det er et træk, der først har fæstnet sig efterhånden. For det andet: Hvordan ser en troll ud? en normal, velskabt og uskadt troll?

Når man studerer middelalderens gengivelser af trolde, f. eks. i kirke-

skulpturer eller kalkmalerier, vil man hurtigt se, at trolde kan have meget forskellig anatomi, uden at man kan sige, at den ene er mere normal eller unormal end den anden. Een troll har sit hoved på halsen, som et menneske. En anden troll har sit hoved på bugen, vel at mærke *ikke* et løst, afhugget hoved anbragt dér, men øjne, næse, mund voksende ud af selve maveskindet (og ingen »halsstub« der antyder, at der burde have været, eller tidligere havde været, et hoved på skuldrene. Se figur 5 A). En tredje troll har hoved *både* på skuldrene og på maven (se figur 5 B og C). En fjerde har tillige hoveder på knæ, albuer, penis, og hale-spids. Osv.

Trolle-våbenets udvikling kan tænkes foregået således:

Man satte »en troll« i skjoldet. Figuren tegnedes som den pågældende kunstner eller håndværker (gravør) forestillede sig en troll, snart med hovedet på halsen; snart — »for åstadkommande av en trolsk effekt«, som Löffler siger — med hovedet på bugen, men »organisk«, som hørende til dér; snart med hoveder begge steder. Ved kopiering af slidte signeter eller utydelige seglaftryk skete det, at et ansigt på bugen blev overset. Man opfattede trolden som helt igennem hovedløs, og under indflydelse af sagnet afbildedes denne troll efterhånden, som om hovedet var blevet *hugget af*.

Det er tænkeligt, at det er den hovedløse troll i skjoldet, der har givet anledning til sagnet. Dette skulle i så fald blot være en af de opdagede »forklaringer« af et våbens oprindelse eller »betydning«, som renæssancen holdt så meget af.

Senere skete der det, at hovedet på maven opfattedes som troldens *afhuggede* hoved. Dette er imidlertid aldeles meningsløst. Hvorfor i alverden skulle

5. Troldeagtige væsener fra middelalderlige kirker, tre eksempler blandt mange, der viser at en trolld udmærket kan have hovedet på maven, med eller uden et andet hoved på det (for mennesker) normale sted. De to yderste (der synes at være af hunkøn): kalkmalerier fra o. 1500, fra Råby Kirke og Marie Magdalene Kirke, begge i Randers Amt. Fot. Nationalmuseet. I midten: skulptur fra 1200-tallet på portalen til katedralen i Chartres i Nordfrankrig. Bemærk figurens narreagtige hoved.

det afhuggede hoved anbringes der? Hvorfor ikke mellem troldens ben, i dens ene klo (som f. eks. på jerngitteret til Trollernes kapel i Roskilde Domkirke), eller et andet sted? Opfattelsen af mavehovedet som troldens *afhuggede* hoved tilhører en fantasiforladt eftertid, der ikke længere anede, hvordan en trolld så ud.

Denne misforståelse er dog nærmest af *verbal* karakter, stammende fra *beskrivelser* af våbenet, snarere end fra *givelser* af det.

Variationer

Trollden og dens hoved varieres på seks forskellige måder:

1. Med hoved på halsen alene. Dette synes f. eks. at være tilfældet med et af Birger Trolle den Gamles segl, brugt 1411 og gengivet i Thisets »Danske

adelige sigiller . . . .», 1905. Se også figur 10.

2. Med hoved både på halsen og på bugen. Ifølge Sjøgren er dette tilfældet ved det ældste trolldesegl som findes, Birger Trolle den Gamles segl fra 1402; det er gengivet i Sjøgrens bog, men er meget utydeligt. Se også figur 5 B og C.

3. Med organisk ansigt på maven og halshovedet afhugget. Denne type kendes allerede fra Birger Trolle den Unges sigil 1444 og har tidligere været almindelig. Den er brugt i Anders Olsens regnebog 1560 (se figur 6), ved Trollestamtavlen i Danmarks Adels Årbog 1891, og på Herlufsholm f. eks. i skolens exlibris.

En trolldetype med naturligt mavehoved, men helt uden antydning af hals, som f. eks. på kalkmaleriet figur 5 A, mindes jeg ikke at have set i et Trolle-våben.

4. Helt uden hoveder. Allerede fra 1400-tallet sikkert det almindeligste. De fleste Trolle-segl i »Danske adelige sigiller«, alle Herluf Trolles egne tre forskellige segl (se f. eks. figur 7), og størsteparten af troldene på danske ligsten fra 1500- og 1600-tallet hører til denne type. I Sverige fører familien Trolle, så vidt jeg véd, *kun* den helt hovedløse trold (figur 8). Se også Heraldisk Tidsskrift 1: 9/379.

5. Med et tilsyneladende *afhugget* hoved på maven. Denne opfattelse er specielt dansk, manifesterer sig ikke før op i 1500-tallet, og blev næppe almin-

6. Frontispice-træsnit i Anders Olsen »En ny konstig regne bog«, 1560, som er til-egnet Herluf Trolle. Øjensynlig en hundtrold. Læg mærke til at hovedet på bugen ikke er det afhuggede hoved. Det hører til dér hvor det sidder! I bogen er træsnittet af courtoisie vendt mod titelbladet; her er det med vilje spejlvendt, for at trolden kan vende den rigtige vej.

delig før omkring 200 år senere. »Lexicon over adelige familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne«, 1782–1813, er vist det første trykte sted, hvor mavehovedet angives at være et løst hoved, som er anbragt dér, men dette værk så dagens lys, da den heraldiske forståelse stod i nadir, og forklarede f. eks. trolden således: »en rød figur, som en satyr«!

»Nyt dansk adelslexikon« 1904 gentog forklaringen; det er efter plancherne til dette værk, Storcks Våbenbog fra 1910 (se figur 9), at f. eks. våbenerne på Herlufsholms Biblioteks gavlvæg er tegnet. Den storartet udførte trold (fra ca. 1668), der bærer prædikestolen i Gavnø Kapel, synes også at høre til denne type.

6. Ved siden af disse fem typer kender man et par segl, hvis skjoldfigur udgøres af *hovedet alene* (se figur 11 A). Indehaverne af sådanne segl har dog alle tillige, ved andre lejligheder, brugt segl med hele trolden i (se HT 1: 9/378).

Troldens udseende i øvrigt

Hvis man ikke rigtig husker hvordan f. eks. en muslingeskal ser ud, eller hvis flere opfattelser står mod hinanden, har man altid den udvej at gå til tingen selv. Men ved en trold...

Andre fabelvæsener, som f. eks. enhjørning, lindorm, drage, grif klarer sig, fordi de er så almindelige i heraldikken, at der har dannet sig en norm. På grund af troldens heraldiske eksklusivitet har den imidlertid ikke engang det.

Betragter man familien Trolles hundreder af våbengengivelser fra 1402 til i dag, på sigiller, ligsten, portrætter, og andetsteds, vil man se, at omtrent det eneste faste i gengivelsen af trolden, er *svansen*. Den kommer man ikke

udenom, og for at fremhæve den, holder trollden den i reglen i sin ene klo. I øvrigt kan trollden være hårløs eller lådden, undertiden med lange hårtotter ved albuer og knæ, der også kan være forsynet med hornagtige spidser. Trollden kan have fingre eller lange klør (ikke nødvendigvis fem), eller selve hånden kan være erstattet af en rov-fugleagtig klo. Benene kan have menneskefødder, mere eller mindre djævlagtige, med spidser og hårtotter; fugleklør; eller endog kløve.

Hovedet gengives oftest med horn (to eller tre), spidse, krumme, snoede, eller hvad der nu forekommer mest hårrejsende. Somme tider med vrængende mund med store, spidse tænder i, eller med store, spidse eller hængende ører.

Trolldens køn

Trolldens køn er et lille kapitel for sig. På nogle af de første Trolle-våbener, jeg studerede, var kønnet øjnældende. På Arild Huitfeldts ligsten i Herlufsholm Kirke (hans moder var en Trolle) er trollden afgjort af hankøn; den vender decent bagen til, men afslører sig

7. Et af Herluf Trolles segl, med en helt hovedløs trolld. Der kendes i alt tre Herluf Trolle-segl, og på ingen af dem har trollden hoved, hverken oppe eller nede.
Efter Becker.

8. De svenske Trollers våben. Slægtens overhoved, som er friherre, fører det dog i en noget anden form. De svenske Trollers trolld har hverken hoved på hals eller bug. Ligesom i mange andre afbildninger er kønnet forbigået. Normalt ville dette være uheraldisk, men måske kan man acceptere en undtagelse i dette tilfælde: når der er trolde uden hoved på det sædvanlige sted, kan noget lignende vel tænkes med andre dele af anatomen. Tegning af Jan Raneke.

foroven. Til gengæld er begge trolde på Børge Trolles ligsten (også på Herlufsholm) uden al tvivl af hankøn, oven i købet af betydelig potens. Også trollden på et af Herluf Trolles signeter såvel som den på det lille alter i kirkens søndre korsarm, er tydeligt hantrolde.

Dette fik mig en overgang til at tro, dels at trolldens køn rettede sig efter våbenets indehavers, dels at hovedet på maven i senere våbener måske var flyttet derned af en mindre robust eftertid som et heraldisk figenblad. Som det er fremgået af det foregående, har denne teori intet på sig. De mange huntrolde (se f. eks. figur 10; et andet

udpræget eksempel ses på stolestaderne forrest til højre i Herlufsholm Kirke) skyldes utvivlsomt traditionen fra sagnet om ridderens møde med fristerinden.

I sine erindringer (1824) giver Knud Lyne Rahbek et eksempel på denne tradition. Fra sin skoletid på Herlufsholm 1772-75 fortæller han om minderne efter Herluf Trolle i kirken: »Meget interessantere vare mig derimod det gamle sværd og den kløvede pandeskal, der sagdes at være af den trolldvinde, hvis drab skulle have givet familien sit navn«. Desværre er denne pandeskal siden forsvundet.

Farver

Farverne har der aldrig været tvivl om: rød trolld i gult felt, og de samme farver gentaget på hjelmfigur og hjelm-

9. Det danske Trolle-våben efter H. Storcks Våbenbog, 1910. Den tilsvarende tekst i »Nyt dansk adelslexikon«, 1904, betegner udtrykkeligt hovedet på maven som trolldens »afhuggede« hoved, men i og for sig fremgår dette jo ikke af tegningen. Blasoneringen kunne lyde: I guld felt en rød hovedløs trolld med hoved på bugen (og holdende sin hale i den ene klo). Hjelmfigur: et rødt troldehoved mellem en rød og en guld ulvesaks. Hjelmsklæde: rødt og guld.

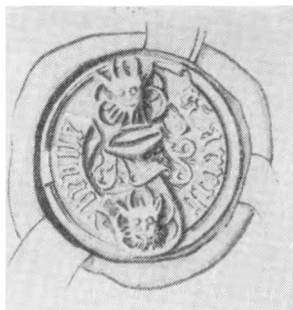

10. I Vejlø Kirke i Sydsjælland bæres prædikestolen af en trolld, hvis køn der i hvert fald ikke hersker tvivl om. Figuren er udført af Abel Schrøder o. 1668, og opsat af Niels Trolle. Rosen, som trollden holder foran sig, er utvivlsomt inspireret af hjelmprydelsen på Niels Trolles hustru, Helle Rosenkrantz', våben. Fot. Nationalmuseet.

klæde. Sådan er farverne i de ældste farvelagte gengivelser af våbenet jeg kender: Herluf Trolles portræt fra ca. 1551 og epitafiet i Herlufsholm Kirke fra 1568, og sådan er de uden nogen afvigelse i alle senere farvelagte våbener eller våbenbeskrivelser.

Hjelmfiguren

Det er jo en almindelig fremgangsmåde i heraldikken at nøjes med *en del* af sin skjoldfigur som hjelmfigur — af et dyr eller fabelvæsen f. eks. hovedet — og der er derfor intet specielt tankevækkende i, at Trollerne satte et troldehoved på deres hjelm. Men hovedet heroppe kan naturligvis have

11. Øverst: et af Arvid Trolles segl, fra 1470'erne, med et troldehoved alene. Nederst: narrehovedet fra Herluf Trolles sværd i Herlufsholm Kirke med fliget narrehue og bjældesnipper. Det er ikke mærkeligt, at trolden og narren kunne sammenblandes. Seglet efter »Danske adelige sigiller...«, sværddekorationen efter Henry Petersen.

medvirket til, at trolden i skjoldet blev fremstillet hovedløs.

Hovedet på hjelmen gengives næsten altid mellem to 3-tals-lignende figurer, som kaldes »ulvesakse«, dvs. ulvefælder (se figur 6, 7, 8, 9 og 11). Ældre genealogiske værker anfører som årsag hertil en tradition i familien Trolle, om at dens medlemmer engang havde ført tilnavnet »Ulve«, og at deres våben havde været en eller to ulvesakse.

Dette kan være sandt, selv om man intet véd derom. Det er dog også muligt, at hjelmens »ulvesakse« blot er en misforståelse for et par enorme, vædderagtige troldehorn. Sådan tegnes

de af og til endnu, f. eks. i C. A. Klingspor »Sveriges ridderskaps och adels vapenbok«, 1890. I tidens løb er »ulvesaksene« undertiden blevet yderligere misforstået, som sløjfer eller blomster-ranker, ja »Lexicon over adelige familier...« fra 1813 beskriver dem som »en hul, firbladet rose«!

Narrehovedet

Et af de klenodier, der opbevares i Herlufsholm Kirke, er Herluf Trolles sværd, som ifølge *Henry Petersen* (se litteraturlisten) »bestemt er forfærdiget på bestilling«. Det menes at være en gave fra Birgitte til Herluf, måske ved deres bryllup i 1544.

De to øskener, som sværdsmeden er beregnet til at hænge i, er udformet som en *ibsskal* og et *narrehoved*, og narrehovedet (se figur 11 B) går så ofte igen i sværdets udsmykning, at der må være en hensigt med det: der kan ikke være tvivl om, at narrehovedet har været opfattet som Herluf Trolles våbenmærke.

Dette er egentlig en nærliggende fejltagelse. Et troldehoved med horn, strittende hår, lange skægtjavser, og fortrukket fjæs, kan meget let mistages for et vrængende narrehoved med narrehue, især i et slidt signet eller dårligt seglaftryk, måske mindre end 10 millimeter på den længste led. En våbensmed, der havde fået et segl eller signet som forlæg, kunne derfor let tænkes at tage fejl. En så kyndig forsker som *Francis Hackett* gjorde det samme næsten 400 år senere, da han omtalte narrehovedet på sværdet som »Trollernes ældre våbenmærke«.

Trolden og narren

Mærkeligere er derimod, at selve Birgitte Gøye synes at have blandet trol-

den og narren sammen. I alle fald besidder Herlufsholm Bibliotek et Ny Testamente mærket »HT og BG 1551«, hvori der findes en tegning af et narrehoved betegnet »trol«, både tegning og underskrift ifølge Henry Petersen i Birgittes egen hånd.

Henry Petersen kalder det hele »et ejendommeligt vidnesbyrd fra kunstens side om den indgriben i hinandens roller, som narren og djævelen åbenbare i de litterære kilder«. Han henviser til en afhandling af S. Birket-Smith, hvoraf synes at fremgå, at man i middelalderen og senere sammenblandede djævle (eller trolde; i en kancelliregistrant fra 1539 kaldes Børge Trolle »Børge Dieffuell«) og narre, både hvad udseende og væsen angik, og at de i den folkelige bevidsthed kunne spille omtrent samme rolle (se figur 5 B).

Desværre er af afhandlingens to afsnit kun det første, »Om djævelen«, blevet trykt. Den bebudede fortsættelse, »Om narren«, udkom aldrig.

Andre familier Trolle

Det bør nævnes, at der findes en svensk familie »af Trolle«, adlet 1758, som påberåber sig slægtskab med de gamle Troller, hvilket dog vistnok aldrig er bevist. De fører trolde med hoved på maven *sort* i gult felt, og stående på grøn jord; på hjelmen et sort troldehoved mellem to svenske flag (se figur 12).

Endelig findes der to danske borgerlige familier Trolle, den ene nedstammende fra gårdmand i Holmdrup Rasmus Nielsen Trolde (ca. 1692-1757), og den anden fra musketér og værtshusholder i København Børge Christopher Trolle (død 1774). Ingen af disse familier synes at føre våben (men se figur 13).

12. Våben for den svenske familie »af Trolle«, der hævder at nedstamme fra de gamle Troller. De fører trolde *sort*, og stående på grøn jord, hvilket sidste er en heraldisk forringelse. Efter Klingspor.

Det rigtige Trolle-våben

Som nævnt kan Trolle-våbenet inddeles i forskellige typer efter hovedernes placering. Hvilken type bør betragtes som den rigtige?

Det kunne tænkes at hovedernes anbringelse eller fravær var udtryk for en bevidst differentiering, angivende f. eks. ældste søn, yngre sønner osv. Efter at have studeret et par hundrede gengivelser af Trolle-våbenet, i sigilværker, på ligsten og epitafier, på de 63 forskellige Trolle-segl i det danske Rigsarkivs seglsamling, og andetsteds, er jeg imidlertid sikker på, at variationerne i disse våbener *ikke* er udtryk

13. Speditørfirmaet C. Trolle i København lader denne venlige trolde vinke fra brevpapir og køretøjer.

for noget bevidst system. De er tilfældige og har ingen indbyrdes sammenhæng.

Middelalderens heraldik havde stor frihed i sine detaljer, og det ville være pedantisk i dag ud fra statistiske synspunkter at betegne en af disse æstetisk lige gode variationer som bedre end de andre.

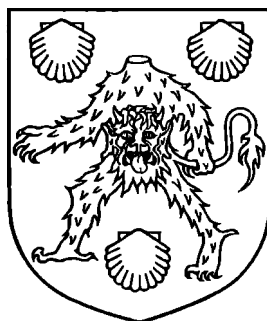
Selv om de forskellige typer derfor alle kan siges at være lige gode, har der alligevel, de to steder hvor Trolle-våbenet stadig bruges, udviklet sig en norm, eller rettere — meget heldigt — tre forskellige normer for troldens udseende. Alle trolde har fået hovedet hugget af; på *Herlufsholm* har den imidlertid et hoved på maven, i *Sverige* er Trolle-familiens trolde aldeles hovedløs, foroven såvel som forneden, medens familien »af Trolle«¹ fører trolde med mavehoved, men sort.

Hjelmfigurens ulvesakse bør bevares. Ganske vist er de måske, som nævnt, oprindeligt troldens horn, men hvis det er en misforståelse, har den i alle fald et halvt årtusind på bagen; og saksene er dekorative.

Kommunale trolde

Når jeg siger at Trollernes trolde — bortset fra det Coldske hoved — er den eneste i hele verdens heraldik, mener jeg det er rigtigt, men udtalelsen behøver et par kommentarer.

I 1960 ønskede Herlufsholm Kommune at få sig et våben. Blandt forskellige udkast valgte sognerådet ét som var komponeret over Herluf Trollens og Birgitte Gøyes våbener: i rødt felt en gul trolde — det modsatte af Trollernes røde trolde i gult felt — mellem tre hvide ibsskaller, taget fra Gøyes våben (se figur 14). Kommunen ønskede at anskueliggøre sin meget næ-

14. Herlufsholms Kommunes våben: i rødt felt en gul hovedløs trolde med hoved på bagen og holdende sin hale i venstre klo, mellem tre hvide ibsskaller. Denne trolde må stadig siges at være Trollernes trolde.

re tilknytning til Herlufsholm: Kommunen har navn efter skolen, Herlufsholm Kirke er kommunens eneste, og selv om Herlufsholm ikke mere råder over *al* kommunens jord, ejer skolen dog stadigvæk størstedelen af den.

Hvorvidt trolde i dette kommunale våben kan siges at være en Trolletrolde, kan naturligvis diskuteres. Jeg mener ja. Disciplene på Herlufsholm Skole betegnes med rette som Herlufs sønner, og den trolde som er skolens ene våbenmærke, er stadig Trollernes. At udstrække dette mærkes funktion fra skolen til den kommune, som har navn efter den og dens grundlægger, er et naturligt skridt. Det er stadig samme trolde.

Også en trolde-klo som optræder i et svensk kommunevåben kan, med velvilje, siges at tilhøre Trollernes trolde. *Bor Kommune* i Småland omfatter Voxtorp Sogn, og da kommunen i 1957 ønskede sig et våben, valgte man som dettes motiv det sagn som er fortalt på side 12: Om hvorledes den kristne ridder på vej til Voxtorp

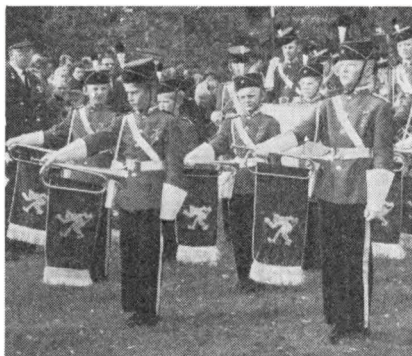
Kirke mødte en fristerinde med et drikkehorn. Han tog hornet fra hende og slog hende ihjel, hvorefter hun forvandlede til en trolld. Det resulterende, særprægede og meget vellykkede våben ses på figur 15.

På dette tidspunkt vil kendere af dansk kommunalheraldik måske komme med en hovørende afbrydelse: »Der findes endnu et dansk våben med en trolld i, og ikke den mest hårtrukne fortolkning kan konstruere nogen som helst forbindelse mellem dens trolld og Trollernes. Det drejer sig om *Vejen* Kommune i Sønderjylland, og...«

Alt sammen meget rigtigt. Også redaktøren af *Heraldisk Tidsskrift* er bekendt med, at *Vejen* i 1932 lod tegne et våben med et tandhjul mellem to kornaks og derover en gengivelse af billedhuggeren Niels Hansen Jacobsens kendte statue »Trolld der vejrer kristenkød«. Hansen Jacobsen er født i *Vejen*, og statuen står foran byens museum. Ved nærmere betragtning er dette våbenmærke imidlertid slet ikke en trolld, men *en statue af en trolld*. Det er en udmærket våbenfigur, og *Vejen* har lov til at være stolt af den (se figur 16). Men nogen trussel mod Trolletrolldens enehæredømme er den ikke.

15. Bor kommunevåben: feltet er blå; bjergene, drikkehornet og ridderens hånd hvide; trolldens klo sort.

16. *Vejen* drengegarde med Hansen Jacobsens trolld (»der vejrer kristenkød«) fra *Vejen* kommunevåben på faner, uniformer og trompetgehæng. Oktober 1959.

En trolldes fødsel

Endelig når vi til det eneste, faktiske undtag fra den Trolleske trolld eksklusivitet, det trolde-hoved, rødt i sølv, som føres af den norsk-danske slægt *Cold*.

Coldernes stamfader, i 1589 rådmænd og senere borgmester i Oslo Anders Nielsen, førte i sit segl et mærke med to korslagte, runeagtige tegn i en oprejst oval, som var besat med en mængde små, spidse forsiringer. Hele figuren kunne – skriver den norske genealog S. H. Finne Grøn – minde om »et hoved med hår- og skjægspidser strittende ut til alle sider«, og to generationer senere var det faktisk sådan den blev opfattet. Anders Nielsens sønnesøn, sognepræst Anders Matsøn Cold, førte o. 1700 et seglmærke som ikke afveg meget fra hans farfars, men dog tilstrækkeligt til, at man ikke længere beskrev det som en oval med runer m. m., men som et *troldehoved*.

At Coldernes våben altså er opstået ved en fejltagelse – muligvis en bevidst fejltagelse – gør det efter min mening ikke ringere. Masser af ypper-

lige våbenmærker skylder misforståelser deres eksistens, og hvis vi vidste bedre besked med heraldikkens opståen og udvikling, ville vi utvivlsomt kende endnu langt flere af denne slags våbener. Ingen bør tro sig sikker.

Litteratur

- Danmarks Adels Arbog, især årgang 1891.
- L. F. Löffler: Några svenska »talande vapen», i Personhistorisk Tidskrift 1903—09.
- P. Sjögren: Slakten Trolles historia intill år 1505 (1944). Christopher von Warnstedts recension heraf i Genealogisk Tidskrift, årgang 1, häfte 2, 1946. Og Sjögrens svar herpå, »Släktforskningsromantik», i Personhistorisk Tidskrift 1947 p. 59.
- Gustaf Näsström: Forna dagars Sverige, 2. bind, 1948.
- Edvard Wibeck: Sägner från Trolle-klippa, i Värnamo Hembygdsförenings Årsbok 1952.
- Anders Thiset: Danske adelige sigiller fra det 15., 16. og 17. århundrede, 1905.
- Lexicon over adelige familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne, 1782—1813.
- Thiset og Wittrup: Nyt dansk adelslexicon, 1904.
- H. Storck: Dansk våbenbog, 1910.
- C. A. Klingspor: Sveriges ridderskaps och adels vapenbok, 1890.
- Henry Petersen: Minder om Herluf Trolle og Birgitte Gøye i Herlufsholm Kirke, 1897.
- Francis Hackett: Næstved St. Peders Kloster. Herlufsholm Kirke, 1915.
- S. Birket-Smith: Djævelen og narren i det gamle danske skuespil, i Danske Samlinger 2. række III, 1873—74; ny udgave 1883.
- T. A. Becker: Herluf Trolle og Birgitte Gøye, 1865.
- S. Elvius & H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske slægter, 1891, p. 75.
- S. H. Finne Grøn i Norsk Tidskrift for Genealogi ... III, 1926, p. 252.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovs rätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Halmstads krönte Hjärta

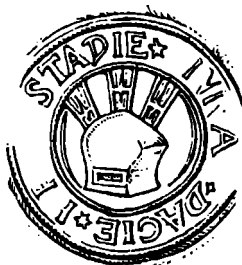
Av Märta Hühnel

HALMSTADS äldsta sigill visar bilden av en tornérhjälm, prydd med fyra i form av ett W ställda vippor eller ax. Det har daterats till förra hälften av 1300-talet på grund av hjälmens typ. På flera senare sigillstampar har de fyra halmstråna utvecklats till tre kärvar (neg), men bilden består fortfarande endast av hjälmen (och hjälmprydningen), även om dess form undergått vissa förändringar (se figur 1). Det sista kända sigillet av denna typ är säkert framställt 1584.

År 1603 uppträder ett helt nytt sigill, det första som man kan kalla för ett regelrätt vapen. Den gamla, självständiga sigillbilden, hjälmen och halmkärvarna, har bevarats, men nu som ett led i ett traditionellt, komplett vapen: sköld, hjälm, och hjälmprydning (se figur 2). Det är mycket ovanligt att stadsvapen utöver skölden förses med hjälm och hjälmprydning. I Sverige finns det endast två exempel härpå inom gammalt danskt område: Malmö och Halmstad.

En nyhet, som varken anknöt till Halmstads namn eller äldre sigill, var de tre krönte hjärtana i skölden. Någon tillfredsställande förklaring till denna vapenbilds ursprung har hittills icke givits. Prosten S. P. Bexell säger visserligen i sin omkring 1818 utgivna »Hallands historia och beskrivning», att Halmstad erhållit tillstånd av den danske konungen Frederik II att föra tre hjärtan i sitt vapen på grund av borgerskapets tappra försvar av staden vid Erik XIV:s belägring 1563. Men alldeles bortsett från att denna förklaring blott är att betrakta som en sägen, så motsäges den av det faktum att staden 1584 — omkring tjuo år efter

belägringen — fick ett nytt sigill av den gamla typen samt av att sigillet med de tre krönte hjärtana i sin omskrift bär årtalet 1603 och först är känt efter detta år.

1. Halmstads sigillbild, hjälmen med de talande halmkärvarna, på ett sigill år 1567. Omskrift: (HALM)STADIE (C)IVI-(T)A(S) DACIE. Efter Westman.

Halmstad var vid sekelskiftet 1600 i särskilt hög grad föremål för den danske konungen Christian IV:s intresse. Han rustade för krig mot Sverige och förstärkte i samband därmed sina gränsfästningar. En av hans första åtgärder var att göra även Halmstad till residensstad i ett nytt halländskt huvudlän. Samtidigt lät Christian IV förvandla Halmstad till en verklig fästning genom att bygga en helt ny och tidsenlig befästningsgördel runt staden. Den påbörjades 1598 och torde ha stått färdig i sina huvuddrag 1603.

Med anledning av det förestående gränsmötet mellan svenskar och danskar vid Flabäck i norra Halland 1603 mönstrade Christian IV tre fanor ryttare i Halmstad. Vid detta möte skulle åtskilliga tvistefrågor tagas upp till behandling, bland andra den segslitna frågan om »tre kronor» i det danska

riksvapnet. Det är onekligen en händelse som ser ut som en tanke, att den ungdomligt övermodige Christian IV samma år gav sin nya fästningsstad ett nytt sigill och vapen innehållande tre kronor. Det var visserligen oantastligt, eftersom det var i form av tre krönte hjärtan. Men varför just hjärtan?

Nu vet man att Christian var synnerligen intresserad av symbolik. Ett berömt exempel härpå är Rundetårn i Köpenhamn, på vilket den rebusartade dekorationen bestående av en latinsk-hebreisk inskription kompletteras med flera symboler, bland dem ett hjärta och kungens krönte namnchiffer. Hjärtat synes ha varit Christians högst personliga symbol, ett krönt hjärta återfinnes på hans eget sigill (se figur 3). Det är därför sannolikt att det förstärkta och i konungens utvidgningsplaner viktiga Halmstad förärades ett tretal av denna symbol, alldeles som han åt sina tre nyanlagda städer, Kristianstad, Kristianopel och Christianshavn senare gav sitt eget krönte namnchiffer att anbringas i deras sigill.

2. Halmstads vapen från 1603. Till de äldre sigillens hjälm + halmkärvar har fogats en (blå) sköld med tre krönte (röda) hjärtan på en (silver) bjelke. Efter Meddelanden från Riksheraldikerämbetet 1937.

3. Avtryck av ett av Christian IV:s privata sigill. Omskrift: SICUT IN CÆLO ET IN TER(RA) FIAT VOLUNTAS (Jehova). Bildfält: DIRIGE (krönt hjärta) MEUM. Rosenberg.

Denna företeelse är ingalunda unik i heraldikens historia. Erik av Pommern gav Malmö stad 1437 det krönte griphuvudet, som ingick i hans och de pommerska hertigarnas vapen.

Litteratur

- Bexell, S. P., Hallands historia och beskrivning (ny upplaga 1931).
Grandjean, Poul Bredo, Danske købstæders segl indtil 1660, København 1937.
— Danske kongelige segl fra Frederik II.s, Christian IV.s og Frederik III.s Tid, 1559—1670, København 1951.
Ljunggren, Karl Gustav, Halmstads äldsta sigill och medeltida tolkningar av namnet Halmstad (Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1937).
Rudbeck, Fredric, Några reflexioner om ortvapen (Vår Bygd 1953).
Thiset, A., Skånske by- og herredsvåben i den danske tid (Historisk tidskrift för Skåneland I) 1903.
Weibull, Lauritz, Malmö stads medeltida sigiller (Historisk tidskrift för Skåneland I, 1901).
Westman, Axel, Halmstads sigill och vapen (Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1929).

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovs rätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Slekten Ornings Våben

Av Hans Krag

I innledningen til stamtavlen over den nu utdøde dansk-norske slekt *Orning* i Danmarks Adels Aarvog 1907 er slektens våben beskrevet således: *to blå bølger i rødt felt, på hjelmen syv vekselvis røde og blå faner*. Disse tinkturer, farve på farve, er for en heraldisk betraktning mindre tilfredsstillende.

I HT I nr. 9 s. 422 redegjør *Sven Tito Achen* for tilfelle, hvor de i gamle våbenframstillinger brukte farvestoffer i tidens løp kan ha undergått kjemiske endringer, således at f. eks. hvitt (brukt for sølv) kan være blitt sort, hvilket har medført at et våben feilaktig synes å inneholde farve på farve. Ukyndig overmaling av våbener på gammelt inventar kan ha gitt lignende resultater. På den annen side er farve på metall og metall på farve ikke en regel, hvorfra det ikke finnes undtagelser (se således HT I nr. 5 s. 229).

Det er uundgåelig å nevne disse forhold under en omtale av Orning-våbenet. De kommer imidlertid her i annen rekke, idet det først og fremst kan reises tvil om beskrivelsen av våbenet er korrekt hvad selve skjoldinnholdet angår. Riktignok opplyser DAA med henblikk på de to bølger i skjoldet, at slekten «stundom tillegges navnet Bølle», men da kilden her ikke anføres, lar det sig ikke slutte noget bestemt av dette.

Det viser sig ihvertfall at *Bernt Orning* til Vatne og Orninggård på Stord, skibshøvedsmann, nevnt 1641 og 1667 (DAA), i 1670 forseglet med et våben, hvis skjoldmerke ikke var to bølger, men to liggende fiskeruser (neppe to risknipper eller vaser), den ene over den andre (se figur).

Dette er riktignok bare en enkelt avvikelse fra Orning-våbenet som det vanligvis beskrives, men den må tillegges betydning av flere grunner. For det første er bølger (d. e. bølgeformede bånd gående fra skjoldkant til skjoldkant) ikke

sjelden forekommende i dansk heraldik, mens fiskeruser her vel er enestående som heraldisk merke, og derfor vanskelig

Bernt Ornings segl 1670 (noget forstørret). I skjoldet vises tydelig to fiskeruser. Hjelmermerket, syv faner, fremtrer derimot ikke klart i dette segl.

kan ignoreres hvor de forekommer (de kjennes fra tysk heraldik). For det annet er det usannsynlig at en mann, hvis slektsvåben inneholdt to bølger, ville finne to fiskeruser å foretrekke som merke; og det er like usannsynlig at en gravør, som fikk et forelegg å arbeide efter, vilde forveksle den i heraldikken klassiske bølge med en fiskeruse. Mer sannsynlig er det da, at en mindre øvet iakttager kunde opfatte en fiskeruse som en bølge, særlig når den forekom i et segl av lite format, eller — som en annen mulighet — at en til våbenet berettiget vilde synes det var en forbedring å bytte ut fiskeruserne med bølger.

Det foreliggende materiale er for spinkelt til å tillate bindende slutninger, og noget mer enn det anførte er det derfor neppe å si om saken.

Dette skrives i første rekke som en oppfordring til andre forskere om å underkaste de eldre Orning-segl de måtte komme over, en nærmere prøvelse. Når det er bragt på det rene hvordan våbenet til enhver tid virkelig er ført, vil man formodentlig også ha bedre holdpunkter for å besvare spørsmålet om hvilke var våbenets korrekte tinkturer.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovs rätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Paul Adam 1902 – 1964

MED bestyrelse og sorg modtog den heraldiske verden budskabet om, at en af den internationale heraldiske videnskabs mest fremtrædende repræsentanter, Paul Adam, Paris, den 16. juli 1964 pludselig var afgået ved døden kort tid efter, at den heraldiske kongres i Haag havde lukket sine døre – en kongres som Adam, ligesom de tidligere, havde præget med sin deltagelse.

Paul Adam var jurist af uddannelse og havde sin virksomhed ved *Cour d'Appel de Paris*, men det var den historiske videnskab og fremfor alt heraldiken, der havde hans forkærlighed. Gennem hans skarpsindige og kritiske værker nåede heraldikken international videnskabelig anerkendelse som mere end en historisk hjælpevidenskab.

Af Paul Adams omfattende videnskabelige produktion må især fremhæves hans store og banebrydende værk *Études sur l'héraldique médiévale*, 1954, der fortsat er grundbogen for studiet af europæisk middelalderheraldik. Adam helligede studiet af

middelalderens våbenbøger sin store interesse og publicerede 1951-54 i »Archives Héraldiques Suisses« *L'armorial Wijnbergen* og 1961-63 *L'armorial universel du héraut Geltre*. Hans værk *Contribution à l'héraldique de l'Orient Latin*, 1950, er enestående på sit specielle felt.

Middelalderens faktiske og juridiske brug af våbener er skarpsindigt analyseret i *De l'acquisition et du port des armoiries au moyen âge*, 1958, *Noblesse et chevalerie en France au moyen âge*, 1962, og *Les enseignes militaires au moyen âge et leur influence sur l'héraldique*, 1960. De franske herolders indflydelse på heraldikens udvikling i Frankrig er blændende dokumenteret i *Les fonctions militaires des hérauts d'armes*, 1957.

Som præsident for »Académie Internationale d'Héraldique« forfattede han det betydelige værk *Vocabulaires héraldiques polyglottes*, 1958.

Mindre end en måned før sin alt for tidlige død holdt Paul Adam på den heraldiske kongres i Haag et foredrag, der indeholdt hans livsværks apotheose: *Armoiries d'état et armoiries familiales au moyen-âge, principalement en France*, 1964.

Det var med oprigtig sorg, at Paul Adams heraldiske venner i Norden, der havde lært ham at kende på heraldiske kongresser og fra hans venlige og omhyggelige svar på heraldiske forespørgsler, modtog meddelelsen om, at denne Europas mest skarpsindige pen på middelalderheraldikens område så brat havde standset sin flugt over papiret. Måtte Paul Adams livsværk ansøre heraldikere fra mange lande til at fortsætte hans banebrydende arbejde.

E. Verwohlt.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovs rätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Heraldica Varia

Heraldisk Poesibog

JEG er énhjørningen i Englands våben.
Dets skjold er døbt i sprøjt af alle have:
Løven og jeg har holdt det over dåben.

Ingen på jord gør løven til sin slave;
Dog jeg, énhjørningen, er mer end løve:
Et hornet jærtegn, der tør himlen ave.

Højt er mit horn, og hærværk vil
det øve —
Være et spær til spe for fjendens rækker!
Dets od kan slid kun slibe, aldrig sløve.

På hvert et vand hver slup som hver
tredækker
Véd, at — usét — mit horn til alle tider
Vædder og bougspryd var for
Englands snekker.

Kaptajn af England! lækker skibets sider,
Og tog forgæves du livtag med tømningen,
Og det mod død og undergang nu lider,

Og Gud ej hjælp — da hjælper jeg,
énhjørningen.

Dette herlige digt er skrevet af *Kai Friis Møller* og står i hans digtsamling »Indskrifter« fra 1920, såvel som i »Gallionsfigurens sang« 1930.

Det aftrykkes her med venlig tilladelse fra *Fru Else Friis-Møller* samt forlæggeren, *Gyldendal*, hvem vi bringer vor bedste tak.

Digtets titel er simpelt hen »Heraldik«, og i *Heraldisk Tidsskrift* indleder det en serie citater fra skønlitteraturen, som skal have det tilfælles, at de handler om heraldik, og at de er værd at læse. De behøver derimod ikke bestå af hele digte eller overhovedet af vers. Prosa er lige så velkommen. Ej heller må citaterne nødvendigvis udtrykke sympati med heraldikken. Alle synspunkter kan få plads, lige til det rent ud giftige, blot de er vel formuleret. Bidrag til *Heraldisk Poesibog* vil glæde redaktøren, især hvis de kommer fra Sverige, Norge eller Finland.

Illustrationen, taget fra *Charles 2.s exlibris*, viser det britiske kongevåben under Stuarterne: 1. og 3. kvadreret af Frankrig og England, 2. Skotland, 3. Irland. Sammenlign med illustrationen side 42, det samme våben som det ser ud i dag.

S. T. A.

Våpen for den romersk-katolske biskop i Oslo

Den 27. desember 1962 ble Trappistmunken *John Willem Gran*, født i Bergen 5. april 1920, utnevnt til titularbiskop av Rafia og utsett til å efterfølge den katolske biskop i Oslo, Mgr. dr. Jacques Mangers.

Biskop Gran tilhørte inntil sin utnevning det engelske Trappist-kloster Caldey og var forvalter ved Trappist-ordenens generalat i Rom. Trappistene er Cistercienser av den strenge observans (*Ordo Cisterciensium Reformatorum seu Strictioris Observantiae*), en gren av Cister-

cien-serne som har hatt en betydelig for-tid i Norden.

Slekten Gran er en gammel slekt fra Bergen som i lengere tid har ført et eget våpen, dette på forskjellig måte variert. Biskoppens far, skibsmegler J. Gran i Bergen, sendte meg en del segl og av-bildninger av våpenet, men fargene frem-gikk her ikke. Vi bestemte da som føl-ger: *i blått en sølv gran ledsaget av to sølv stjerner*. Det dreier seg altså om et talende våpen.

Det katolske bispedømme i Oslo har hittil ikke ført noe eget våpen. Ved den forestående endring i bispedømmets le-delse ville vi derfor også bringe våpen-spørsmålet i orden.

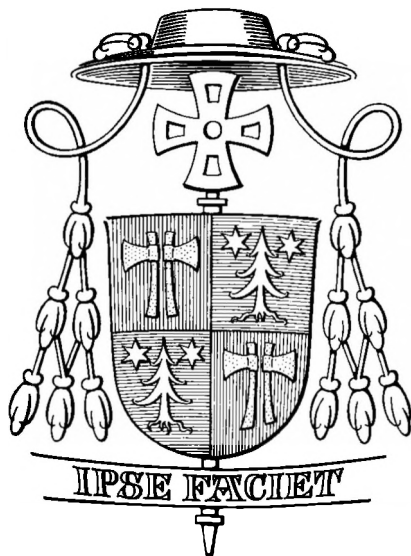
Det bød seg en meget velkommen lei-ghet til sammen med biskop Gran å diskutere spørsmålet med den kjente he-raldiker Hallvard Trætteberg, førstearki-var ved Riksarkivet i Oslo.

I det gamle norske kirkelige merke, som fremdeles er i bruk, *i rødt to sølv økser og over det hele et gull kløver-bladkors*, står øksene som et symbol for den norske helgenkonge Olav Haralds-son, som falt i kamp den 29. juli 1030, bare 35 år gammel. Den nuværende ka-tolske domkirke i Oslo er dedisert til ham. Fra 1280 er øksen også å se i det norske riksvåpen. Løven holder den i sine poter.

Etter å ha rådført oss med Hallvard Trætteberg, ble vi således enige om fra

det gamle merke å oppta de to utad-ventde økser. Biskop Gran ønsket dem rykket så nær sammen, at de likesom dannet et kors. Fargene, rødt og gull, har vi beholdt. Oslo katolske bispedøm-mevåpen er altså fastsatt som: *i rødt to utadvendte nær hverandre stående gull økser*.

I bispedømmets segl blir dette våpen ført alene, timbrert med mitra, bispestav og kors (figur 1). I biskopens firdelte skjold står det i 1. og 4. felt, familie-våpenet i 2. og 3. felt (figur 2).

De katolske biskoper fører over skjol-det en grønn hatt, fra hvilken det henger to grønne snorer, hver med seks grønne kvaster. Bak skjoldet står en gyllen kors-stav.

Som sitt motto valgte biskop Gran *Ipsé faciet*, som er fra Davids salmer og betyr «Han skal gjøre det». Biskopen ble hentet fra det stille munkeliv, som han for alltid hadde tenkt å føre, og uventet kallet til bispembedet. Han har overtatt embedet fast besluttet på å gjøre sitt beste, men med tanken: Herren skal gjøre det!

Erkebiskop Heim.

Arvid Berghmans Bogsamling

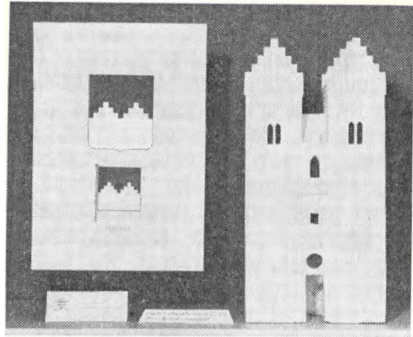
»Det finns inte en enda broschyr om hur man gör skjortor, strumpor, skor, bröd; Encyclopedin är det första och enda verk, som beskriver dessa för mänskligheten så nyttiga konster, medan bokmarknaden översvämmas av böcker i den enfaldiga och löjliga vetenskapen heraldik».

Med dette æggende, nøjagtigt 200-årige citat fra den Store Franske Encyklopædi indleder bibliotekar, fil. lic. *Adam Heymowski* en redegørelse for indholdet og ordningen af Arvid Berghmans heraldiske samling, som i 1961 ved testamentarisk gave skænkedes til Kungl. Biblioteket i Stockholm (se HT 1:4/181). Indordningen af den berghmanske samling i de nye omgivelser er foretaget af Heymowski, som selv er en kyndig heraldiker (og medlem af SHS). Hans artikel herom er publiceret i »Biblis«, Årsbok (1963-64) utg. av Föreningen för bokhantverk och Kungl. bibliotekets vänner (Skr. 40).

Kernen i Berghmans donation var naturligtvis selve bogsamlingen, opimod 1500 titler. Disse er opdelt i 30 grupper (Heraldisk teori, Vapenrätt, Heraldiska nycklar, osv.), som Heymowski gennemgår én for én. Herudover omfattede donationen »en mängd värdefulla anteckningar och manuskript, Arvid Berghmans imponerande brevväxling med heraldikerkolleger i många länder, en exemplariskt ordnad kollektion av bilder med heraldiska motiv . . . . och sist men inte minst av ett kapital på omkring 175 000 kronor, vars avkastning skall användas för komplettering och vård av bogsamlingen samt för publicering av heraldiska arbeten».

I förvejen ejede Kungl. Biblioteket »en förnämlig samling heraldisk litteratur, i synnerhet från äldre tider». Den berghmanske samling består fortrinsvis av værker fra de seneste to hundrede år. De to samlinger supplerer derfor hverandre, og forfatteren konkluderer, at Kungl. Biblioteket gennem Arvid Berghmans gave nu besidder Nordeuropas største samling af heraldisk litteratur.

S. T. A.

Ett av Skandias fönster: Heraldiska sektionens vapen för Löderup i Skåne, med inspirationskälla, de två trappade kyrktornen.

Heraldisk skyltning i Stockholm

Kontaktet mellan praktiserad heraldik och svensk allmänhet har, utöver vad som förekommer i dagspress, under 1964 och början av 1965 tagit sig uttryck bl. a. i två uppmärksammade skyltfönsterutställningar i Stockholms centrum. De ha båda sammanställts av riksarkivets heraldiska sektion, den moderna motsvarigheten till det gamla Riksheraldikerämbetet.

Utställningen 1964 pågick 16 april – 19 maj och ägde rum i de välbelägna skyltfönster som tillhör försäkringsbolaget Skandias huvudkontor vid Mynttorget, snett emot Kungl. Maj:ts kansli. Utställningen 1965 öppnades på nyåret och pågick en månad; platsen var Skandinaviska Bankens huvudkontor vid Gustav Adolfs torg.

Skandias utställning omfattade dels heraldiska antikviteter av olika slag (porcelain, silver, bokband, livrédetaljer m. m.) dels exempel på kommunala vapen av modern skapnad, därvid man på det intressanta sätt som praktiserades av Armemuseum 1960 under heraldikkongressen samtidigt visade emblemens reella förebilder i form av antikvariskt intressanta föremål. Utställningen finnes närmare beskriven i tidskriften FORM (nr 10:1964).

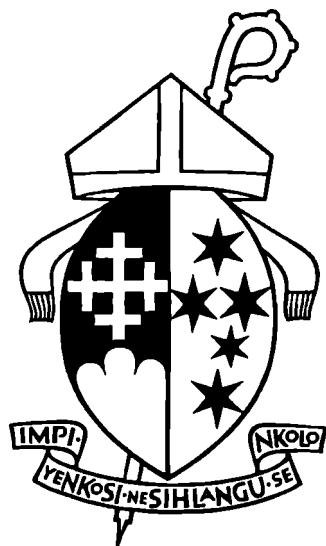
Skandinavbankens utställning ägnades uteslutande lilla riksvapet, som nu anses vara jämnt sexhundra år gammalt. Även en ungdomlig publik hade anledning visa intresse, i varje fall för den visade munderingen för det svenska ishockeylandslaget, med tre kronor (i omvända tinkturer) på bröstet.

Vid pressvisningen av den sistnämnda utställningen erinrade Gunnar Scheffer om den pågående utredning om Sveriges vapen och flagga som regeringen uppdragit åt f. d. hovrättspresidenten Mauritz Wijnbladh och som bl. a. avser fasta regler för vapnets användande.

H. S-r

Sydafrikanskt Biskopsvapen

Önskvärdheten av att en mer inhemsk afrikansk heraldik skulle växa fram, framfördes i S. T. Achens presentation (HT 1:7/321) av de nya statsvapnen för Tanganyika och Uganda, i vilka för första gången en afrikansk sköldform införts. Varför skulle inte denna anpassning

Vapen för biskopen Helge Fosseus,
tecknat av B. O. Kälde 1963.

till lokala förbilder också gälla den ecklesiala heraldiken – i all synnerhet som den spetsovala skölden sluter sig till den västkyrkliga sigillformen?

Även om man ej heller i detta fall kan tala om ett helt afrikanskt formspråk, har åtminstone den spetsovala skölden upptagits i det vapen, som Ministerialrådet för det syd-östra stiftet av »The Evangelical Lutheran Church in Southern Africa» antagit i maj 1964 och som blasoneras: *i blått fält ett korsat kors över ett treberg, båda av guld.*

Kyrkan formades 1960 vid ett kyrkomöte i KwaMondi i Zululand genom att fyra missioner slog sig samman – The American Lutheran Mission, Norwegian Mission Society, Berlin Mission Society och Church of Sweden Mission. År 1963 slöt sig även Herrmannsburg Mission till den evangelisk-lutherska enhetskyrkan. Det korsade korset vill symbolisera denna förening. Treberget syftar på Kristus som Klippan (1 Kor. 10:4) och Golgata kulle, men även på Oscarsberg, som var säte för den lutherska Zulukyrkans (Svenska Kyrkans Mission) biskop och vilken 1960 blev den nya kyrkans förste biskop. Emellertid hade missionen i Zululand startats redan 1844 av den norske biskopen Schreuder, som efterträddes av biskop Astrup. Men biskopsnamnet kom sedan att överges för det mer kontinental-protestantiskt klingande »superintendent» (vilket inom parentes sagt även det är en översättning av grekiskans *episkopos*). Den förste biskopen av svensk succession var den 1948 vigde Erik Sundgren.

Den nuvarande biskopen, Helge Fosseus, har skölden kluven mellan kyrkans vapen och sitt personliga: *i fält av silver stjärnbilden Södra Korset, bildat av fem sexuddiga, röda stjärnor.* Även biskop Sundgren bar Södra Korset jämte krumstaven i sin spetsovala stämpel. Skölden timbreras med mitra och kräkla med som valspråk *IMPI yeNKOSI neSIHLANGU seNKOLO*, vilket betyder »Herrens här med trons sköld».

Bengt Olof Kälde

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovs rätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Heraldik i vor Tid

Af Sir George Bellew

MIN FORGÆNGER som *Garter King of Arms*, nu afdøde Sir Gerald Wollaston, holdt i 1933 et lærd og autoritativt foredrag for dette selskab om heraldik i almindelighed. I mit foredrag vil jeg lægge vægten på vor tids heraldik, og vor tids menneskers forhold til heraldikken, dens anvendelse indenfor slægten, i det offentlige liv, i handels- og forretningslivet o.s.v., og, da heraldik jo primært er noget for øjet, vil jeg selvfølgelig også berøre den kunstneriske side af sagen.

Når jeg taler om *vor tid*, må jeg lige indskyde, at den for mit vedkommende stoppede i juli 1961, da jeg trak mig tilbage fra embedet som *Garter King of Arms*.

Sir George Bellew var, indtil han i 1961 trak sig tilbage, *Garter King of Arms*, dvs. den første blandt de våbenkonger, herolder og persevanter, som udgør Englands »Heroldskollegium«, *College of Arms*. I november 1962 holdt han i *Royal Society of Arts* i London et foredrag om »Modern Heraldry«, som blev trykt i dette selskabs *Journal* for januar 1963. Både Sir George Bellew og *Royal Society of Arts* har givet deres minde til, at *Heraldisk Tidsskrift* publicerer dette foredrag på dansk, hvilket vi herved bringer dem vor varmeste tak for. Artiklen er oversat af O. H. M. *Baron Haxthausen*, som også har foretaget enkelte forkortelser.

Under læsningen bør man i øvrigt komme i hu, at det er engelske forhold forfatteren udtaler sig om. Hans synspunkter kan derfor ikke uden videre overføres til Skandinavien. For ligesom at understrege dette er en række navne på institutioner m. v. ikke oversat.

Mærkelig nok er heraldik et emne om hvilket der hersker højst forskellige opfattelser. Det er min erfaring, at enhver der virkelig ved noget om heraldik, også med sig selv ved, at hans synspunkter er rigtige og *de andres* forkerte. Derfor er det De nu skal høre, ikke den nuværende *Garter King of Arms*'s stemme — heller ikke en officiel udtalelse fra *the College of Arms*.

Så vidt jeg kan se, er mange menneskers forhold til heraldikken det, at de er en smule nysgerrige, men kun lidt. I det store og hele accepteres heraldikkens tilstedeværelse iblandt os uden videre og uden videre forståelse. Det er sikkert, paradoxalt nok, dette, at heraldikken forekommer overalt, der gør, at den så ofte overses.

Der er imidlertid nogle mennesker, og jeg tror deres antal er stigende, som virkelig er interesserede. De ser noget vakkert og de vil lære mere om det. Og så er der en meget lille gruppe, hovedsagelig bestående af herolder, heraldikere, antikvitetssamlere, genealoger og somme tider almindelige entusiaster, som simpelthen er bjergtagne.

Uheldigvis er heraldik ofte blevet sat i forbindelse med noget så utiltalende som snobberi, og noget så trist som gravmæler. Personlig er jeg nu ikke så sikker på, at en smule snobberi er af det onde, blot det ikke går videre end til lidt slægtsstolthed og en persons stille ønske om hellere at se agtelsen for sin familie stige end dale. Og med hensyn til gravmælerne er der ikke andet at sige, end at her hører heraldikken sig til, fordi det er en

1. Våben for Lord Rootes, en af automobilindustriens førende skikkelser. Signalthornet er et gammelt familiemærke, ført af flere grene af slægten Rootes; hestene står for hestekræfter; hjulene for transport; kæderne for herredømme over hestekræfterne. Andre af figurerne i dette og de øvrige gengivne familievåbener har en ren personlig betydning uden almen interesse. Denne illustration og figur 2, 3 og 5 er skitser udført i *College of Arms* og forelagt ansøgende til godkendelse forud for udfærdigelsen af våbenbrevene.

anerkendt og værdig måde, at ære de henfarnes minde på.

Mange gamle adelsfamilier bor endnu på deres gamle ejendomme med deres våben over porten, hoveddøren og kaminen, og der har det altid sidet, siden en fjern forfader satte det op i 1600- eller 1700-tallet, da det var moderne. Næppe mange ville i dag drømme om at gøre det samme, men ingen ville vove at fjerne det gamle våben. Man henleder ikke opmærksomheden på våbenet, skønt man

inderst inde er stolt over det, man foretrækker ikke at tale om det — som regel fordi man ikke har forstand på heraldik.

I en bestemt families salon er der en løve og en hest som skjoldholdere til familievåbenet i et stort og tungt relief over kaminen. Jeg havde det største besvær med at overbevise ejeren om, at hans hest virkelig var en hest og ikke en enhjørning. Skønt han — som hans forfædre før ham — havde boet sammen med denne hest hele sit liv, havde han øjensynlig aldrig set nærmere på den; eller troede han måske at alle skjoldholdere skulle være løver og enhjørninge? (se figur 10). Dette eksempel giver et billede af mange gamle slægters indstilling. Man har et våben, man er stolt af det, og det ville være utænkeligt at skulle undvære det; men hvad det forestiller og symboliserer, er for disse mennesker noget uvæsentligt.

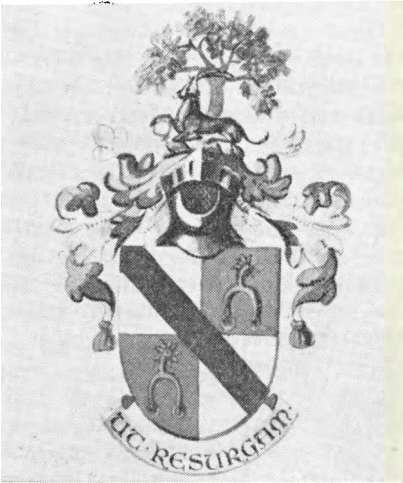
Besyderligt nok fører denne indstilling os helt tilbage til heraldikkens oprindelse, da våbenerne oftest kun indeholdt enkle figurer eller mønstre, der så vidt vi ved ingen særlig »mening« havde.

Dette synspunkt deles til en vis grad også af dem der i nyere tid har fået våben. Naturligvis kan disse ikke sige, at våbenet altid har været der, men de kan sige, at det er der, og at det en skønne dag vil være gammelt; i mellemtiden er det familiens symbol og en del af familiens miljø. At man ikke bruger våbenet så tit betyder intet, blot det er der.

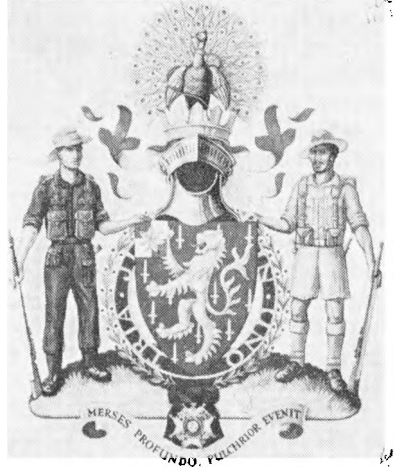
Anvendt heraldik er ikke særlig udbredt i dag. Nu og da ser man et heraldisk flag vaje fra taget af en ståtelig bygning, og ved særlige lejligheder ses det heraldiske banner for en *County Sheriff*, enten i retssalen eller senere hængende i hans hjem. Somme

tider ser man et billede af familievåbenet på en væg og sjældnere et hjelmtegn på automobilet eller brev-papiret. Den eneste mere udbredte anvendelse af slægtsheraldik nu om stunder er faktisk på små personlige ejendele som signetringe, manchetknapper, exlibris o. lign.

Jeg tror at denne tilbageholdenhed skyldes en fornemmelse mange har i dag hvor så meget udjævnes: Hvad end skik og brug var forhen, så er det ikke længere god tone at skilte for åbenlyst med sit våben — *for måske har naboen ikke noget*. Det må jo siges at være et høfligt og prisværdigt hensyn til andres følelser. En anden grund kan være, at man under ingen omstændigheder vil risikere at blive

2. Våben for Sir Ronald Prain, en fremtrædende person inden for kobberindustrien. I skjoldet ses to gyldne riddersporer og mellem dem er der en »tenne«-skråbjælke; i engelsk blasonering betyder dette ord »kobberfarvet«. I hjelmtegnet over den traditionelle, åbne hjelm for riddere ses en rødskimlet antilope, som holder tegnet for kobber — en hentydning til *Roan Antelope Copper Mines*.

3. Våben for feltmarskal Sir William Slim (før han blev ridder af Hosebåndsordenen og *peer*). I skjoldet en løve: for England, og for mod og styrke; mange sværd for mange slag. Hjelmtegnet er Burmas påfugl. Skjoldet holdes af to soldater fra afdelinger, som har stået under Lord Slims kommando. Ordensdekorationen er storkorsset af Bath-ordenen. Storkorsriddere har samme ret som *peers* til at føre skjoldholdere.

antaget for en snob, og derfor udviser en vis diskretion eller tilsyneladende ligegyldighed i alt våbenet vedrørende. Med andre ord, brugen af våben er i dag meget begrænset — frivilligt. Men da et våbens formål snarere er at give ejeren en indre tilfredshed end at være et middel i kampen for at holde trit med, eller uddistancere, naboen, er den begrænsede anvendelse ikke et åg.

Anderledes frit anvendes heraldikken af de selskaber og foreninger, der har våbenbrev fra *the Kings of Arms*, fra 1400-tallet og op til vore dage. I modsætning til enkeltpersoner har de kun få hæmninger i brugen af våbenet, og liden medfølelse for det selskab,

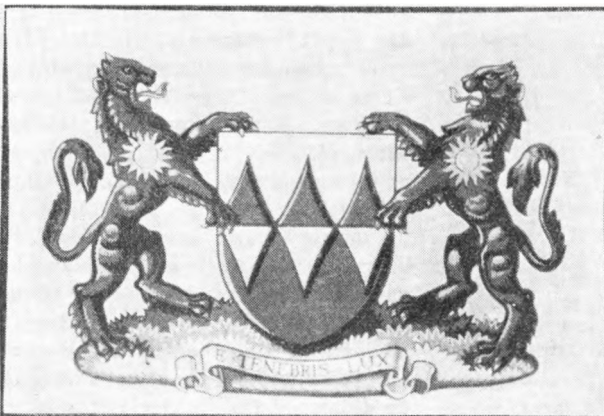
som ingen våben har. De viser åbenlyst, at de er stolte over at være hvad de er, og at enhver nok så lille smule prestige, der knytter sig til våbenet ikke er andet end hvad der retsligt tilkommer dem. Selvfølgelig er der også andre grunde for et selskab til at føre våben. Der er bl. a. det praktiske behov for et segl.

For ikke så længe siden sagde jeg i en tale til *the Institute of Marketing and Sales Management*, der lige havde fået våben: Deres våben symboliserer Deres høje mål, forhåbninger og moralbegreber, og det skal minde Dem om, at disse ting virkelig er værd at lægge sig på sinde. Våbenet kræver respekt og endog ærefrygt både blandt dem selv og blandt andre, dels fordi det indirekte er en benådning fra kronen, dels fordi det taler om Englands traditioner og historie. Det er værdifuldt for et selskab at have prestige, og der kan ikke herske tvivl om, at et selskab der besidder et officielt approberet våben vinder i prestige. Våbenet indgyder, eller burde indgyde medlemmerne af dette institut en korpsånd og måske en følelse af at tilhøre noget i retning af et broderskab. — Det var hvad jeg sagde.

Smurte jeg for tykt på? Jeg tror det ikke. Det kom fra hjertet, og jeg mente hvert ord.

College of Arms's holdning ved til-delning af våbener, eller rettere *the Kings of Arms's* holdning (det er nemlig kun de sidstnævnte, som har fuldmagt til at udstede våbenbreve, en fuldmagt som er givet dem hver især af kronen) har næppe ændret sig synderligt gennem adskillige hundrede år. Enhver agtværdig mand med et godt omdømme og med respektabel »baggrund« kan, hvis han ønsker det, ansøge om et våben for sig og sin familie, og han vil sandsynligvis få det. Det er ikke nogen dårlig opskrift. De der ønsker våben nu om stunder er som regel meget agtværdige mennesker med meget prisværdige grunde for deres ansøgninger.

Hvad angår sammenslutninger, gælder omtrent det samme. Men det er ikke helt så let her at finde et kriterium som tillader dem der bør have våben at få det, og samtidig forhindrer engros salg af våbener til hvemsomhelst med en deraf følgende devaluering af respekten for våbener både blandt dem der allerede har et våben og i offentligheden som sådan. Der bør

4. Våben for det engelske Kulnævn, *The Coal Board*. En meget markant komposition. Kulnævnets opgave er at få kullene bragt op til jordens overflade, og dette illustreres klart af disse rent heraldiske figurer. Løverne står for England, men de er sorte og på skulderen belagt med en gengivelse af solen, kilden til alt lys og al energi.

5. Våben for den Britiske Antikvitetshandlerforening, *The British Antique Dealers' Association Ltd.* Et våben med særpræg. Denne type krone kaldes en antik krone, og allikerne repræsenterer samlere (med antikviteter under vingerne). Busten forestiller Benvenuto Cellini, den berømte kunsthåndværker.

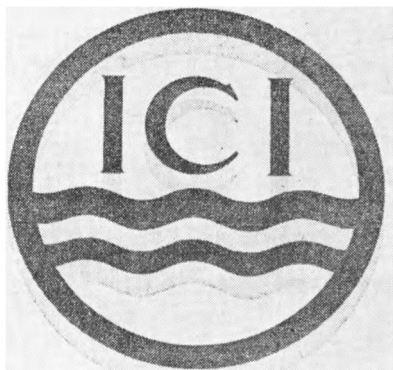
afstikkes visse grænser, men disse bør ikke være kortsynede forhindringer.

Jeg skal ikke forsøge at beskrive hvorledes dette uhyre vanskelige og delikate problem behandles, men jeg kan sige så meget, at tendensen går i retning af, på den ene side at udvide mulighederne for at søge våbenbrev, således at nogle af de store og gamle forretningsforetagender, som hidtil af tekniske grunde har været udelukket, vil kunne få våben, hvis de måtte ønske det — og på den anden side, at begrænse mulighederne for sådanne nyere og mindre foretagender, der, blot fordi de opfylder visse, gamle tekniske betingelser, hidtil har kunnet søge om våben. Heraldikken ser i dag ikke noget uværdigt i handelsvirksomhed, men man er meget følsom overfor hvorvidt den pågældende virksomhed virkelig er samfundsgavnlig.

Det ville være naturligt at spørge, hvorfor et handelshus i det hele taget skulle ønske sig et våben. Faktisk sker

det også kun sjældent. Sund fornuft og god smag siger dem, at heraldik ikke rigtig passer for dem. Det er kun når et firma har opnået stor betydning, eller har en lang, respektabel historie bag sig eller begge dele, at dets direktion kan finde, at det ville være på sin plads med et våben. Men desværre hænder det også, at der kommer ansøgninger fra ganske nye virksomheder. Man kunne mistænke dem for at ønske sig, at våbenet skulle hjælpe firmaet til en mere befæstet stilling, at våbenet skulle være et status-symbol. Vort synspunkt er imidlertid, at firmaet først selv må vise hvad det er værd.

I forretningsverdenen anvendes et væld af mærker, som en slags vildskud på heraldikkens stamme. Nogle af dem er heraldiske, endog korrekt registrerede våbener, andre ser heraldiske ud, men er ikke rigtig heraldik, og andre igen er tegn og symboler, som ikke er heraldiske, men som bruges med præ-

6. Firmamærke for *Imperial Chemical Industries Ltd.* Dette er ikke egentlig heraldik, men en udløber af heraldikken. Et godt blikfang, blandt de bedste i sin art.

cis de samme formål, nemlig identifikation, prestige, selvrespekt o.s.v. De anvendes i udstrakt grad til reklame og som varemærker. Der er i hundredvis af dem, mange er meget karakterfulde og af høj kvalitet, men desværre er endnu flere elendigt makværk. *College of Arms* har ikke hånd i hanke med dette store felt. Det er efter min opfattelse en skam, men jeg tror ikke at mange af mine tidligere kolleger deler denne opfattelse. Helt bortset fra den erfaring og færdighed som Kollegiet har i symbolik og tegning og som det kunne bringe til dette område, synes jeg, at der burde være et registreringscenter for sådanne mærker, om ikke andet så for at forebygge gentagelser eller utilsigtede krænkelse af andres rettigheder.

Det mest eftertragtede i forretningslivet er vel nok at kunne skilte med det kongelige våben og nedenunder sætte de obligate ord om, at firmaet er antaget som hofleverandør. Det er en ærefuld udmærkelse, som kun for-

undes få. Det indebærer, at firmaet har kongelig bevågenhed, og er således en garanti for høj kvalitet og god betjening. Retten til at føre det kongelige våben er lovbeskyttet og har enorm betydning for et firmas renommé, men set fra et individualistisk synspunkt (som jo er det heraldiske synspunkt) er betydningen ringe, idet alle disse våbener er så godt som identiske både i stil og i udførelse.

Der er næsten ingen grænser for hvilke figurer, der ellers kan anvendes i et våben. Stegepander og fodbolde er lige så tilladte som besanter; og puddelhunde (skønt sjældne) lige så velkomne som løver. Blandt den seneste tids figurer — hvis man da kan kalde dem sådan — findes kosmiske stråler, atomer og elektroner, enten symbolsk fremstillede eller naturalistisk gengivet så godt det nu lader sig gøre efter eksperternes anvisninger. Sputniker og rumskibe har endnu ikke vist sig, men teknisk set er der ingen hindringer, selvom jeg personligt nu synes at de ikke hører hjemme her. Hvis sådanne ting skulle gengives i heraldikken ville jeg mene, at de burde repræsenteres ved symboler eller i det mindste gengives i en forenklet eller stiliseret form.

De mennesker som får tegnet nye våbener er levende interesserede i og lægger uendelig vægt på komposition og udførelse. Symbolik af den ene eller anden art kommer i første række, derefter et tiltalende udseende og sidst det særpræg, der gør, at det ene våben kan skelnes fra det andet. Dette sidste skulle egentlig have været det første hensyn. Men meningen, at have et våben for våbenets egen skyld, har næppe hermed mistet sin betydning. Den almindelige opfattelse synes blot at være, at skal man have et nyt våben,

bør det være symbolsk, smukt og særpræget — i nævnte rækkefølge.

Et af de problemer som tegneren, almindeligvis herolden, stilles overfor, er at ansøgerne ofte tror, at de er bedre tegnere end herolden. Da det snarere er heroldens opgave at vejlede end at insistere, får amatøren tit sin vilje, og resultatet lader ofte meget tilbage at ønske. Det er trist men sandt, at man i sådanne tilfælde giver *College of Arms* skylden, og at denne institutions omdømme på denne måde skades. Kollegiet, eller rettere våbenkongerne, der har det sidste ord i sagen, da det er dem som signerer våbenbrevet, kan ikke så godt afvise et våben som en ansøger har lagt hele sin sjæl i, medmindre det er helt hen i vejret, d.v.s. bryder de heraldiske regler eller måske krænker et allerede eksisterende våben ved en for nærgående lighed.

Og dog er vel nok de fleste af de våbener, der tegnes i dag, så gode som nogen tidligere epokes. Her i landet og især i de senere år er tegnerne blevet klare over, at heraldikken byder på lige så gode muligheder for at udfolde originalitet og charme som enhver anden gren af den bildende kunst. Et heraldisk mønster kan være noget overordentlig smukt, men det kan også være temmelig deprimerende. Det afhænger helt af hånden det tegnes af og måden det tegnes på.

Hermed er vi ved den kunstneriske side af sagen, den stil et våben tegnes i, og den færdighed hvormed det tegnes. Skønhed er, som vi ved, noget i beskuerens øje — og det gælder også for heraldik. Heraldisk kunst i middelalderen, eller heraldisk kunst gengivet i middelalderens manér, er vel nok den som beundres mest blandt dem der har mere end blot et flygtigt kendskab til emnet. Ved middelalde-

rens heraldik er der en friskhed og sikkerhed og en sans for egnede motiver, som aldrig senere er blevet overgået. Kunstnerne havde den rette forståelse af dette grundlæggende, at et våben skal kunne skelnes fra alle andre. Det var denne fornemmelse for det væsentlige, der fik dem til at gengive alle figurer, genstande og mønstre sådan at de lettest lod sig genkende på afstand.

Dette princip er stadig det ledende og bærende i heraldikken, om end det ikke altid har været lige fremtrædende, og til tider næsten har været glemt. Men det er denne ejendommelighed, der så klart adskiller heraldisk kunst fra andre kunstgrene. Enhver tidsalder har udviklet *sin* smag og *sine* stilretninger. Skønt den middelalderlige stil altså som nævnt er den foretrukne blandt kendere, kan man ikke benægte, at andre tiders stil kan have en vis tiltrækning, og at alle har deres be-

7. Våben for den britiske Atomenergi-kommission. Skjoldets figurer er rent heraldiske, og hævdes af atomforskere klart at anskueliggøre en atomspaltning. Skjoldholderne er to meget sjældne fabeldyr, som man næsten intet ved om — derfor blev de fundet passende. Også valgsproget er velvalgt.

undrere. Mange foretrækker et våben i victoriansk stil, andre synes bedst om 1700-tallets. Heraldik kan være vakker i enhver stilart, når den vel at mærke er udført af en kompetent kunstner. Uheldigvis er heraldiske kunstnere af klasse i dag så sjældne som solskin i den engelske sommer — jeg tror ikke der er mere end et dusin i landet — men hvad de frembringer, hovedsagelig for *the College of Arms*, hvor flere af dem arbejder, kan være af meget høj kvalitet.

I abstrakt, impressionistisk eller modernistisk kunst kan heraldikken ikke

8. Våben for *The Institute of Mechanical Engineers*, i denne udførelse af Stephen Gooden. Symbolikken er følgende: En målepasser som måler en stålbjælkes diameter: præcision; en lænket hest: beherskelse af hestekræfter — over hele verden. Skjoldholderne er Arkimedes, der står for planlægning, og Vulcan, som repræsenterer håndværksmæssig kvalitet. Bemærk hvorledes kunstneren har udformet hjelmklædet, så det minder om stålspåner.

finde indpas. Vel er der en vis frihed i valg af stil, men kravene om nøjagtighed og dette at våbenet skal kunne kendes på afstand, er uforenelige med disse stilretninger. Alligevel kan heraldikken godt følge med tiden og med held ikklædes vor tids dragt. Når det gøres med smag og håndelag, kan det virke meget tiltalende og forfriskende, ja morsomt.

Heraldik er i dag noget meget levende, der indtager sin plads både i hjemmene og i det offentlige liv. Heraldikken har mange anvendelsesmuligheder både nyttige og dekorative. Man kan nøjes med blot at nyde heraldikken, men den kan også dyrkes som en hobby. Den hjælper os til at se lysere på tilværelsen i en tid som er fuld af rædsel. Den er ikke længere noget der kun angår de rige og mægtige; i dag er den for enhver interesseret, uanset om han selv har våben eller ej.

Alt i alt er det min erfaring som herold gennem fyrré år, at heraldik er noget *velgørende*.

Foredraget var ledsaget af lysbilleder, de billeder der her illustrerer teksten. Efter foredraget var der diskussion, hvoraf der her bringes uddrag.

Sir George Bellew svarer Sir Anthony Wagner: Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt man burde finde nye anvendelsesformer for heraldikken vil jeg sige, at for institutioner er mulighederne ubegrænsede, men for slægtsheraldikken kan jeg dårligt foreslå nye veje. Jeg holder fast ved, at den rigtige plads for slægtsvåbenet er i ens tanker og idealer, og at det ikke så meget bør stilles til skue. Jeg tror at dette er en meget gammel indstilling. Hvis jeg husker ret, var de tilladte

9. Våben for *Australia and New Zealand Bank Ltd.* En af *College of Arms's* tegninger. Den er perfekt komponeret og udført, næsten for perfekt, heraldisk helt igennem korrekt.

anvendelsesmuligheder for det våbenskjold og hjelmtægn som Shakespeare's fader havde ansøgt om, specificeret i våbenbrevet.

Sir George svarer Mr. Harold B. Pereira på et spørgsmål om, hvad der vil ske hvis to våbenførende foretagender sammensluttet (f. eks. luftfartsselskaberne B.O.A.C., som har skjoldholderne, og B.E.A., som ikke har skjoldholderne): Jeg er ikke længere kompetent til at udtale mig, men det må være muligt at komponere et alliancevåben under en eller anden form. Heraldikkens regler ændrer sig sammen med tiden og tilpasser sig nye situationer. Hvis De skriver til *College of Arms* vil De sikkert få det rette svar.

Miss E. Kay Kohler spørger om der er mulighed for at straffe kunstnere der gengiver Englands løver som slappe og dvaskede dyr. Hun foreslår selv, at sådanne kunstnere bør stille ved *Col-*

lege of Arms' bygning hvor de derefter vil blive kogt i olie. Sir George svarer, at kunstnere bør have et vist spillerum, og at Englands løver fra et kunstnerisk synspunkt ikke indtager nogen vigtigere plads i heraldikken end andre løver. Han finder derfor den foreslåede straf for hård og vil nøjes med at anbefale, at personer som gør sig skyldige i den omtalte forseelse dypes i tjære og rulles i fjer.

Mr. Mark Antony L. Elvins spørger om der er adgang til at ændre et nedarvet våben, hvis dets heraldik er dårlig. Som eksempel nævnes Lord Nelsons våben. Sir George svarer, at et våben kan blive ændret ved et nyt våbenbrev, men våbener kan ikke ændres med tilbagevirkende kraft. Den første Lord Nelsons våben vil derfor forblive som det er, uanset at nogle af os ikke synes om det, medens den nuværende Lord Nelson kan få ændret

10. Det engelske kongevåben i en moderne streg, af Edward Bawden. Både beundret og kritiseret, men heraldisk set helt i orden. (Fra Shell-Mex bogen »The Queen's Beasts«; udgivet af Newman Neame).

sit våben, hvis *Garter King of Arms* vil gå med til det.

Mr. James Moran: Hvorledes afgø-

res det om et firma må føre skjoldholder eller ej? Sammenligner man foretagendet med en storkorsridder og en *peer*? — Sir George: Så vidt ville jeg nu ikke gå, men i grove træk er det noget i den retning.

Mr. Gerald Cobb (College of Arms) bemærker om heraldiske løver, at de kan være meget forskellige i udformning, lige fra de dekorative tidlige former, der udfylder feltet ligeligt, til de mere naturalistiske gengivelser i 1600- og 1700-tallet, kulminerende med laskede zoologisk-have-løver på Nelsons tid. Interessen for gotik, i 1800-tallet, bragte løven tilbage til dens middelalderlige form — den form der foretrækkes i dag. Men det kan ikke altid lade sig gøre at indpasse en sådan udformning af dette dyr i moderne heraldik. F. eks. er et afrikansk universitet netop ved at få et våben, hvor en løve skal optræde sammen med en elefant, en kokuspalm og en maske. I sådanne omgivelser må det være en mere naturalistisk løve, der skal bruges.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Kommentarer og Tilføjelser

Heraldiske Snitt

I HT 1:9/391 skrev jeg en notits om heraldiske snitt med sikte på de tidligere i tidsskriftet flere ganger behandlede gransnitt. Hvad jeg skrev, gikk ut på følgende: At et mønster, som deler en flate (skjoldfelt) i to forskjelligfarvede deler, og som deler flaten på en fullkomment symmetrisk måte, slik som tilfelle er med praktisk talt alle heraldiske snitt, ikke kan tjene til å karakterisere den ene del, den ene farve, mer enn den andre. Videre: At hvis mønsteret av en eller annen grunn syntes å tilhøre utelukkende den ene del eller den ene farve, vilde denne få profilkarakter, bli løftet op, og fremtre med den annen farve som bakgrunn. Snittet vilde da ikke lenger være å anse som et heraldisk snitt, men som en profil, karakteristisk for en bestemt gjenstand.

Dette kaller Ahti Hammar i HT 1:10/439 for min «profilteori», som han vil karakterisere som «en individuelt betonet idéassosiasjon». Jeg må svare, det er ingen teori, men et selvinnløsende faktum. Jeg kunde begrunne det inntil kjedsommelighet.

Det var den finske kommune Pudasjärvis skjold, som jeg nevnte som eksempel på at også von Numers' gransnitt kunde få profilkarakter (se figuren). Ahti Hammar benekter dette, og fremholder at gransnittet her bare er anvendt som *symbol for barskog*. (I parentes bemerket: Det er det vanlige, ikke å gjøre forskjell på symbol, allegori og allusjon. Men gransnittet på sitt beste er snarere en allusjon til enn et symbol på granskog.)

Grunnen til at jeg karakteriserte gransnittet i Pudasjärvis våben som profil, trodde jeg var iøinefallende for enhver. Det skyldes skjoldhodet. Sier vi at dette inneholder syv stjerner, er det minste sagt; men stjernene utgjør (stilisert) stjernbilledet Karlsvognen. Her er det ikke

bare stjernenes antall, men deres innbyrdes stilling, som er bestemmende. Dette forhold trekker på en særlig måte det

omgivende rum, den omgivende flate, med inn i billedet, i hvilket stjernene bare blir en detalj. Hele feltet blir «figur», idet man ser det som et utsnitt av himmelhvelvingen, — på samme måte som hele feltet i et såkalt landskapsvåben blir «figur». For et slikt felt kan et heraldisk snitt *ikke* danne en naturlig begrensning, men vil sees som en profil med feltet som bakgrunn. Og i dette tilfelle smitter landskapskarakteren over på skjoldet som helhet.

Som en konsekvens av mitt syn på Pudasjärvis våben fremholder Ahti Hammar, at et skjold tverdelt av blått og sølv da måtte være «et hav» (himmel og hav, er vel meningen). Men dette er, som man vil se, det motsatte av hvad jeg har sagt, nemlig at et snitt, som deler et felt i to, normalt ikke kan tilhøre den ene del mer enn den andre, ikke kan tjene til å karakterisere den ene farve mer enn den andre. Det var først hvis Ahti Hammar av det nevnte skjold vilde lage en pendant til Pudasjärvis våben ved å anbringe en blå hval nede i sølvfeltet, helst erstatte det rette snitt med et bølgesnitt, og så sette et sølv Sydkors til å lyse i det blå felt, at jeg vilde klassifisere hans komposisjon som et antarktisk «seascape».

Ahti Hammar tar de tre profiler, de tre perspektivisk ordnede «symboler» i Örestads våben — se HT 1:7/311 — i

forsvar under påberopelse av personlig opfatning og fantasi. Det er et argument, jeg vanskelig finner å kunne bøie mig for, men som på den annen side ikke foranlediger mig til å føie noget til dem, jeg tidligere har sagt om dette våben. Bare forsåvidt vil jeg motsi Ahti Hammar som han vil la avgjørelsen av centrale heraldiske spørsmål være beroende på enhvers personlige opfatning og fantasi.

La oss nu bare være på det rene med hvor vi står og hvorhen vi går.

I løpet av nærmere tusen år har man i heraldikken lykket å konstruere 10-15 såkalte snitt, hvorav de færreste har vært i vanlig bruk. Bare dette skulde vise at man tidligere har vært blinde for snittenes muligheter som symboler. Disse muligheter er først opdaget nu, her, av oss. Inspirert av denne stolte tanke, har jeg formet det nedenstående som mitt bidrag til den programerklæring, som vi uten tvil bør la utgå til allverden:

Hvad angår muligheten av å forflere de heraldiske snitt og anvende dem som symboler, har verden levet i blindhet og mørke inntil nu, da en gnist er sprunget og en flamme tendt i Norden. Til de to allerede konstruerte gransnitt vil komme et tyttebærnsnitt (lingonskura); jeg har det under arbeide. Det skal symbolisere de nordiske folks evne til å overvinne under sneen. I Danmark vil man ta i bruk kløversnittet som symbol på landets fete gressganger, og før «våren pynter bøgen ud til brud» er mig lovet at det danske bøkensnitt skal være ferdig. Og vi vil skrive til våre venner i Rhinegnene og Frankrike, og spørre om hvorfor ikke deres drue før har inspirert dem til et vinsnitt, og tviler da ikke på at ett eller flere meget anvendbare symboler vil se dagens

lys. Et flaskesnitt (buteljskura) skal vi så sende sydover. (Det er allerede konstruert.) I Middelhavslandene vil et palmesnitt oppstå og selvfølgelig finne utstrakt anvendelse — således at vi også i «Skandinavisk Vapenrulla» skal kunne vente å finne gjengitt N.N.s våben med et palmesnitt symboliserende N.N.s vellykkede valfart til Mallorca vinteren 1964/65.

At visse vanskeligheter vil melde sig, når vi tar disse og forhåpentlig mange flere nye heraldiske snitt i bruk, er ikke mer enn hvad vi må være forberedt på. Jeg kan f. eks. tenke mig at nogen vil spørre: Kan man i et og samme skjold anvende både et tyttebærnsnitt og et palmesnitt? Til dette må svaret bli ja, under forutsetning av at man legger et bølgesnitt mellem dem begge. Da vil symbolikken være klar. Ved, som Ahti Hammar anbefaler, å ta fantasien til hjelp, vil vi kunne overvinne alle vanskeligheter. Det nevnte våben vil bli et udmerket våben, vel egnet for en sjømann, som farer mellem hjemlige og fremmede strender.

Dette minner mig om at vi, de nordiske folk, er farende folk, og at det blant oss sikkert finnes dem, som fra fjerne land vil kunne hjemføre adskillige eksotiske og eventyrlige snitt. Disse vil så kunne danne en gunstig motvekt mot tendensen i den omsiggrípene kommunale heraldikk til å velge de mest stedbundne og nyttepregede symboler (snitt). For vi glemmer ikke at heraldikken i sin gode tid aldri var nogen hjemmeføding, men en farende svenn.

Og la oss så efter dette håbefullt gå vår heraldiske fremtid i møte.

Hans Krag

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovs rätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Nye Kommunevåbener i Norden

Danmark

SIDEN oversigten i Heraldisk Tidsskrift 1:9/384, marts 1964, har i hvert tilfælde yderligere ti danske kommuner begyndt at føre våben. Jyllinge-Gundsømagle Kommunes våben er udarbejdet af *Ernst Verwohlt* og tegnet af *Aage Wulff*. Gram Kommunes våben er tegnet af *Walter Nielsen*. De øvrige våbener er udarbejdet af Statens Heraldiske Konsulent, *Paul Warming*. Alle ti er godkendt af Indenrigsministeriet.

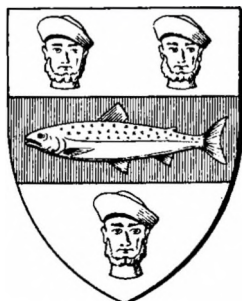
Alestrup Kommune, Viborg Amt. I sølv felt en rød bjælke mellem tre naturligt farvede, skæggede mandshoveder med grønne baretter, set forfra; på bjælken en sølv laks. — Kommunen ligger i Rinds Herred, hvis segl, kendt fra 1610, viser en fisk, måske en laks. Der er laks i Simested A, som løber gennem kommunen. De tre mandshoveder hentyder til »Rinds Herreds knaber«, en gammel betegnelse for de rige selvejerbønder, som var karakteristiske for egnen, indtil bønderne, under Skipper Klement, i 1534 led nederlag over for Johan Rantzau.

Dalby Kommune, Vejle Amt. I blå felt en sinister skråbjælke torads tavlet i otte felter, sølv og rødt; i øverste

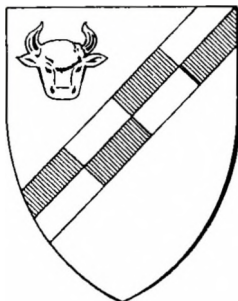
dexter hjørne et sølv tyrehoved set forfra. Tyren er taget fra Nørre Tyrstrup Herreds gamle segl. Skråbjælkens otte felter repræsenterer de otte sogne som ved Slesvigs afståelse til Tyskland efter krigen 1864 byttedes til Danmark mod de kongerigske enklaver i hertugdømmet.

Strandby-Farsø Kommune, Ålborg Amt. I grønt felt en åben guld krone mellem tre guld jægerhorn med røde beslag og guld øskner og bånd. — Krone og jagthorn i det grønne felt symboliserer kongens jagtgård i Trend, som ligger i kommunen.

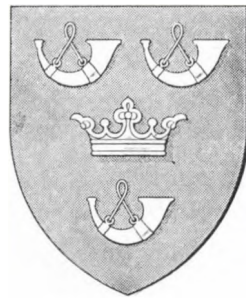
Gram Kommune, Haderslev Amt. I rødt felt en bjælke mellem en fransk lilje og en møllesten, alt sølv; på bjælken en rød tilbageseende grif med guld krone. — Kommunen ligger i det tidligere Gram Herred, i hvis segl, kendt fra ca. 1600, der fandtes en grif. Griften i Gram Herreds segl går muligvis tilbage til Erik af Pommern, som havde tilknytning til herredet og hvis fædrene våben var en rød grif i sølv skjold. Den hvide lilje i rødt er taget fra den grevelige familie Schacks våben; Gram Slot, som har betydet meget for egnen, opførtes o. 1670 af felterren Hans Schack. Endelig er møllestenen attribut for Sankt Vincens, møl-

Alestrup

Dalby

Strandby-Farsø

Gram

ler-næringens værnehelgen, til hvem Gram Kirke er indviet.

Egtved Kommune, Vejle Amt. I rødt felt en bronzealderbælteleplade mellem tre egeblade, alt guld. — Bronzealderbæltelepladen hentyder til det berømte oldtidsfund, Egtvedpiggen, som havde en lignende plade med sig i kisten. Egebladene spiller på kommunens navn.

Otterup Kommune, Odense Amt. Firdelt af sølv og sort, heri tre stynede popler af modsat farve. — De stynede popler er karakteristiske for egnen og har været det fra gammel tid: Otterup ligger i Lunde Herred, hvis segl, kendt fra o. 1425, gengiver en stynet poppel. Skjoldets firdeling skal anskueliggøre, at en stor del af kommunen består af udstykningsjord.

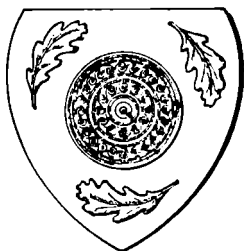
Jyllinge-Gundsømagle Kommune, Roskilde Amtsrådskreds. I sølv felt en

rød rose belagt med tre sorte ankre, anbragt som et gaffelkors og i midten forenet ved en ring. Ankrene står for Jyllinge havn og kommunens fiskeri, medens rosen er inspireret af en krans af rosetter omkring tårnet på Gundsømagle Kirke.

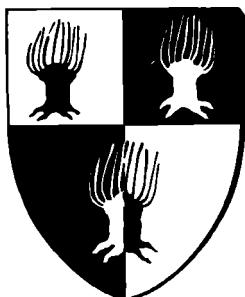
Bramminge Kommune, Ribe Amt. I blåt felt en af bølgeskurer dannet pæl, ledsaget dexter af et guld scepter som ender i en fransk lilje. — »Strømmen» repræsenterer Ilsted Å, som løber gennem kommunen, og sceptret med liljen Sankt Knud og den til ham indviede Bramminge Kirke, som ligger lige ved åen. På de middelalderlige Sankt Knuds gilders segl afbildedes helgenen ofte holdende et sådant scepter. I sognet har der tidligere tillige været en Sankt Knuds kilde, som syge mennesker valfartede til.

Hirtshals Kommune, Hjørring Amt. I blåt felt et sølv skibsrør ledsaget dexter af en seksoddet guld stjerne. — Både roret, som man styrer skibet med, og stjernen, som man styrer efter, er passende mærker for en kommune, der fra de ældste tider har levet af søfart, fiskeri og skudehandel. Rorets tre hængsler hentyder til, at kommunen består af tre sogne.

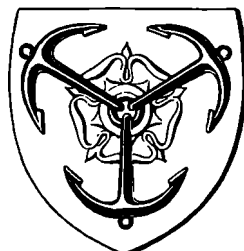
Farum Kommune, Frederiksborg Amt. I blåt felt en sølv sparre og herpå tre blå flyvende vildgæs, set nedefra og flyvende mod skjoldets overkant. —

Egtved

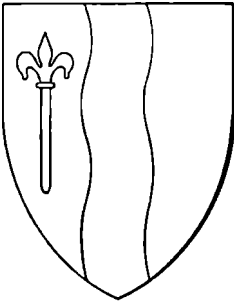

Otterup

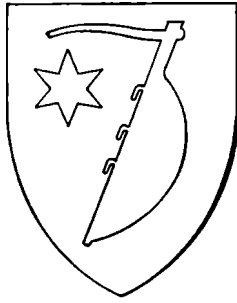

Jyllinge-Gundsømagle

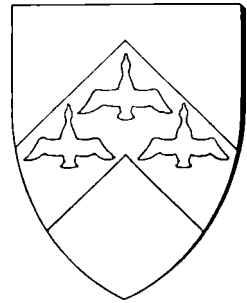

Bramminge

Hirtshals

Farum

Sparren i det blå står for den gamle færdselsvej mellem Farum Sø og Fure Sø, og vildgæssene for tidligere tiders kgl. gåsejagter på egnen. Ved deres antal repræsenterer gæssene tillige kommunens tre byer: Bregnerød, Farum og Stavnholt.

S. T. A.

ska »kiihtelys» är ett räkneord, som anger *fyratio stycken*, och som särskilt användes vid räknandet av ekorrskinn. Då *fyratio* ekorrskinn i en sköld vore väl mycket, har man nöjt sig med ett skinn per tiotal. Komponerat av Ahti Hammar.

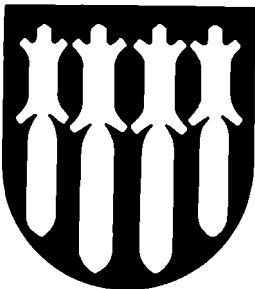
Sahalahti (svensk form *Sahalaks*) i Tavastehus län. Skölden medels en ulvtandsskura ginstyckad i rött och silver. Detta är ett talande vapen. Ordet »saha» betyder såg och att den mera storstilade ulvtandsskuran använts i stället för den egentliga sågskuran, kan endast anses vara en lyckad lösning. Komponerat av Olof Eriksson.

Keitele i St. Michels län. I svart fält tre bjälkvis i stolpe ställda notbåtar av guld. Detta är en insjökommun känd för sitt fiske, vilket föranlett notbåtarnas upptagande i vapnet. Komponerat av Ahti Hammar.

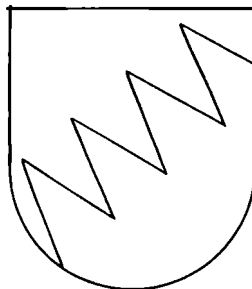
Finland

Under förra hälften av år 1962 har i Finland fastställts sammanlagt tretton nya kommunvapen, varav ett, det för Pylkönmäki kommun, av då nämnd orsak anmäldes redan i n:o 9 av HT, Sid. 384. De övriga tolv vapnen är följande:

Kiihtelysvaara i Kuopio län. I svart fält fyra stolpvis i bjälke ställda ekorrskinn av silver. Vapnet bör hänföras till de talande vapnets grupp. Det fin-

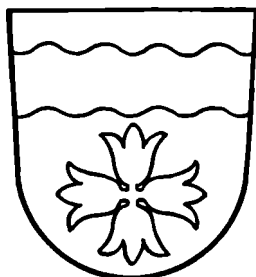
Kiihtelysvaara

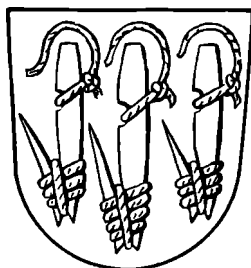
Sahalahti

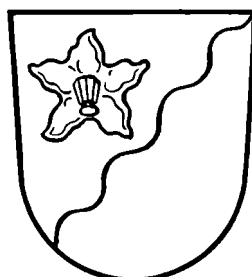
Keitele

Esse

Eräjärvi

Lemi

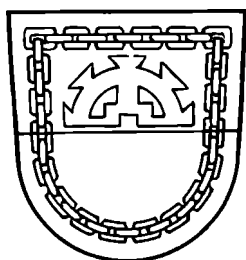
Esse (finska *Ähtävä*) i Vasa län. I fält av guld en av vågskuror bildad, höjd bjälke och under denna fyra blåklockor, vars stjälkar är korsformigt för- enade, allt blått. Vapnet syftar på Esse å omgiven av sädesfält och blomster- ängar. Komponerat av G. v. Numers.

Eräjärvi i Tavastehus län. I rött fält tre av trä förfärdigade, stolpvis i bjälke ställda metkrokar av silver. Den finska förstavelsen »erä-» motsvarer det sven- ska »öde-» i sammansättningar som *erämaa* = ödemark och *eräjärvi* = ödemarkssjö. Det sistnämnda, kommu- nens namn, har angivits genom ett pri- mitivt fiskeredskap, av trä tillverkad metkrok, som även syftar på den första bosättningen av »eränkävijät», vilka sökte sig till ödemarken för jakt och fiske. Komponerat av G. v. Numers.

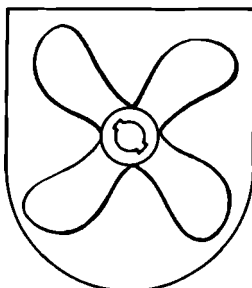
Lemi (svensk form *Klemis*) i Kym- mene län. Skölden medels en vågskura ginstyckad i rött, vari en potatisblom-

ma av silver med ståndare av guld, och i silver. Lemi är en jordbrukskommun vid stranden av en insjö. Dess läge återges av silverfältet och vågskuran, medan potatisblomman representerar jordbruk och särskilt potatisodling, för vilken trakten är känd. Komponerat av Gustaf von Numers.

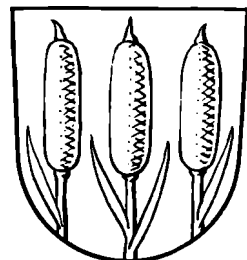
Koskenpää i Tavastehus län. I av rött och silver delad sköld en in- fattningsvis ställd kedja av motsatta tinkturer och i övre fältet den övre hälften av ett kvarnhjul av silver. Det- ta vapen kan även hänföras till de talande. »Koski» betyder *fors* och an- ges genom ett silverfält med ett halvt kvarnhjul däröver. Kedjan är gemen- sam för denna kommun samt kommu- nerna Jämsä och Jämsänkoski, vilka i tiden bildade en enda socken och vilka nu som ett tecken på samhörighet alla föra en infattningsvis ställd kedja i sitt vapen. Komponerat av G. von Numers.

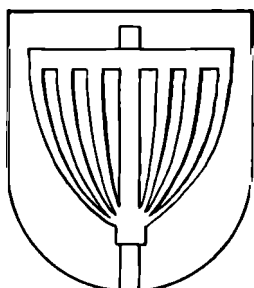
Koskenpää

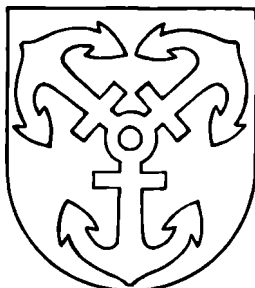
Dragsfjärd

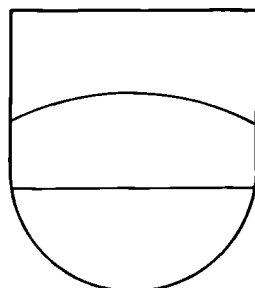
Kälviä

Merimasku

Angelniemi

Sotkamo

Dragsfjärd i Åbo och Björneborgs län. I blått fält en propeller av guld med bladen som ett snedställt kors. Kommunens vapen symboliserar sjöfart på ett modernare sätt än de traditionella och redan många gånger använda segelfartygen. Komponerat av Olof Eriksson.

Kälviä (svensk form *Kelviå*) i Vasa län. I blått fält tre uppväxande kavel-dun av silver med kolvar av guld. Som grund för vapnet har använts ett gammalt sigill. Detta avbildade synbarligen en å med tallbevuxen strand, men då bilden var otydlig, har på senare tid träden uppfattats som kavel-dun. Då många finländska kommunvapen redan innehåller träd, har man utgått från den senare tolkningen, och så har en ny vapenfigur, kavel-dunet, kommit in i vår heraldik. Komponerat av Gustaf von Numers.

Merimasku i Åbo och Björneborgs län. I fält av silver en uppskjutande röd nordprick (remmare; ett slags sjö-märke). Merimasku är en kustkommun, vilket även framgår av dess namn. »Meri» betyder *hav*. Ytterligare förklaringar torde vara onödiga. Komponerat av Olof Eriksson.

Angelniemi i Åbo och Björneborgs län. I rött fält tre ankare av guld vars läggars gaffelkorsvis förenas i en gemensam röring. Detta är även en kustkommun och de tre ankarena symbo-

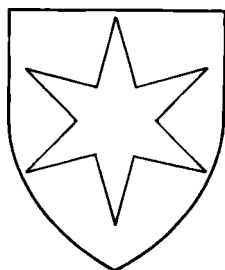
liser hamnplatser från allmogeseglat-sens tider. Komponerat av A. Hammar.

Sotkamo i Uleåborgs län. I fält av silver en upptill av en bågskura bildad blå bjälke. Vapnet syftar på det kända berget Vuokatti, som ligger inom kommunen. Komponerat av T. Vuorela.

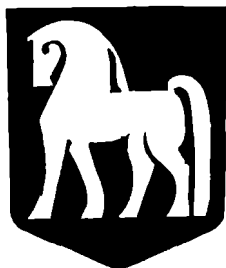
De ovannämnda vapnen har fastställt av inrikesministeriet, Eräjärvi, Sahalahti, Kiihtelysvaara och Esse den 10 april, Koskenpää, Dragsfjärd, Kälviä, Lemi, Keitele, Merimasku och Angelniemi den 16 maj samt Sotkamo den 9 juni 1962. B. T.

Norge

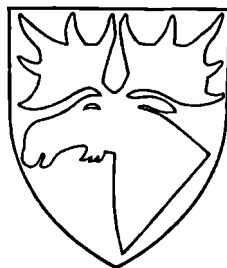
Steinkjer kommune i Nord-Trøndelag fylke. «På blå bunn en sølv stjerne med seks odder». Motivet skal tilkjennegi at Steinkjer er et centrum i distriktet og fylket, og at seks veier fører inn til byen. Vedtatt i Steinkjer bystyre 15. februar 1957. Fastsatt ved Kronprinsregentens resolusjon 8. mars 1957. Etter kommunesammenslutningen 1. januar 1964 mellem Steinkjer by og de omliggende seks landkommuner til en ny Steinkjer bykommune, vedtok det nye bystyre 23. januar 1964, at det tidligere byvåpen skal beholdes. Fastsatt ved kongelig resolusjon 14. mars 1964. — Stjernens seks odder har man så funnet å kunne tolke som

Steinkjer

Levanger

Namsos

uttrykk for de seks tilsluttede landkommuner. Merket brukes også som flagg. Tegnet av Hallvard Trættemberg.

Levanger kommune i Nord-Trøndelag fylke. «På rød bunn en stående gull hest». Motivet er valgt for å symbolisere den gamle markedshandel mellom Jemtland og Trøndelag. Jemtendingene kom kjørende til Levanger og førte med seg smør, ost, vadmel, spiker, økser, ljaar o. lign. Hjem til Sverige førte de med seg sild, fisk, salt, kolonial- og manufakturvarer – samt hester. Vedtatt i kommunestyret 28. oktober 1960 som byvåpen for Levanger by og fastsatt ved kongelig resolusjon 8. november 1960. Etter kommunesammenslutningen mellom Levanger by og de omliggende landkommuner Frol, Skogn og Åsen til en ny Levanger landkommune, vedtok det nye kommunestyre 12. desember 1961 at det tidligere byvåpen skal brukes som kommunevåpen for den nye Levanger kommune. Fastsatt ved kongelig resolusjon 16. mars 1962. Merket brukes også som flagg. Tegnet av Hallvard Trættemberg.

Namsos kommune i Nord-Trøndelag fylke. «På rød bunn et gull elghode». Motivet er valgt fordi Namsos er «hovedstaden» for den skogrike Namdalen og elgen er «skogens konge». Vedtatt i Namsos kommunestyre 25. november 1960. Fastsatt ved kongelig resolusjon

5. mai 1961. Etter kommunesammenslutningen 1. januar 1964 mellom Namsos by og landkommunerne Klinga, Vemundvik og deler av Otterøy og Fosnes, skal den nye Namsos kommune i henhold til det nye kommunestyres vedtak 19. desember 1963 beholde det tidligere byvåpen. Merket brukes også som flagg. Tegnet av Hallvard Trættemberg.

Paulus Holm.

Sverige

Hassela kommun i Hälsingland. «I rött fält en hasselnöt med svepe, allt av guld.» Förekommande sockensigill tillhör den i Hälsingland ej ovanliga typ vars bild endast utgöres av sockennamnets begynnelsebokstav. Nutida ortnamnsforskning har godtagit den traditionella förklaring av namnet Hassela att det härrör ur ordet *hassel*. Fastställt av Kungl. Maj:t den 18 december 1964.

Hedesunda kommun i Gästrikland. «Sköld tre gånger delad av rött och guld, visande i första fältet en sexuddig stjärna av guld, i andra fältet två svarta åror över varandra, den övre med bladet åt vänster, i tredje fältet två sexuddiga stjärnor av guld och i det fjärde fältet en svart roddbåt.» Motivet är hämtat från ett sigill för Hedesunda socken, daterat 1656. I sigillbilden

flyter båten på ett vågsvall. Den i vapnet införda delningen har till uppgift att befrämja en uttrycksfull tinkturering. Fastställt av Kungl. Maj:t den 29 juni 1964.

Hille kommun i Gästrikland. »I fält av silver en blå bystbild av en kvinna med utslaget, vid tinningarna med band av guld sammanhållet hår och ett utmed halsen nedhängande pärlband likaledes av guld.» Motivet är hämtat från ett sigill känt sedan slutet av 1600-talet för Hille socken. Sigillbilden visar huvud, hals och barm av en ung, frodig och leende kvinna med till axlarna nedhängande hår och ett arrangemang av pärlbesatta band som utmed ansiktets och halsens sidor hänger ned på barmen. Dräkthistorisk expertis från Nordiska museet har upplyst att dylika arrangemang varit vanliga hos brudar och brudpigor inom både allmogen och de högre stånden.

Hennes nakenhet har antagits motsvara ett antikiserande stildrag hos barocken. Enligt lokal tradition föreställer sigillbilden en jungfru Hilleborg som skulle ha låtit bygga den första kyrkan i Hille. Valet av blått för bilden har föranletts av en strävan att undvika intryck av porträtt. Fastställt av Kungl. Maj:t den 18 december 1964.

Holmsunds köping i Västerbotten.

»I blått fält en tvåmastad slätskonare av silver med stående gafflar, utan segel.» Köpingen Holmsund är belägen vid Ume älvs mynningsvik och bildades 1947. Emblematiskt tradition saknas. Ortens näringsliv omfattar träförädling, sjöfart och hamnrörelse. Fastställt av K. Maj:t 29 juni 1964.

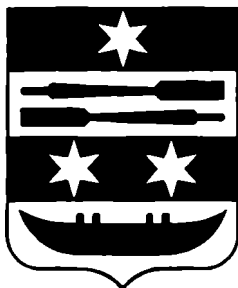
Ramsjö kommun i Hälsingland.

»Sköld medelst klyvning och vågskuredelning kvadrerad av guld och svart, upptagande i vardera av fält 1 och 2 en inåt vänd korp med lyftad vinge samt i fält 3 och 4 två av vågskuror bildade bjälkar, allt av motsatta tinkturer.» Traditionell emblematisksaknas. Huvudmotivet, de båda korporna, härrör ur det förhållande att leden *ram-* i ortnamnet sannolikt härstammar från det fornsvenska *ramn*, vilket betyder korp. Fastställt av Kungl. Maj:t den 18 december 1964.

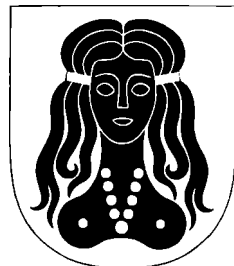
Noraströms kommun i Angermland. »I fält av silver en fläkt blå

Hassela

Hedesunda

Hille

Holmsund

Ramsjö

Noraström

skata inom blå bård, belagd med insektsnymfer av guld.» Noraström bildades 1952 av två socknar Nora och Skog. Två pastoratssigill för Nora, av vilka det äldre antages vara från 1500-talets slut, visar inom en sköldkontur en insektsliknande varelse med spolformig bakkropp, sex ganska korta ben och ett litet runt huvud från vilket utskjuter två hornliknande spetsar. Olika försök till bestämmande av varelsens art har gjorts genom tiderna: dykarbagge, sjöslända, ishavsgråsugga. I vapnet återges varelsen sådan den ter sig i sigillen utan att anpassa den till någon viss tolkning. För vapenbeskrivningen har dock en viss bestämning ansetts nödvändig. Tolkningen insektsnymf grundar sig på ett uttalande av föreståndaren för Riksmuseets evertebratavdelning professor Karl Lang. — Skatan är hämtad från ett

sockensigill för Skog, känt sedan slutet av 1700-talet men troligen äldre. Det visar en vänstervänd, primitivt tecknad fågel, enligt lokal tradition utgörande en skata. Fastställt av Kungl. Maj:st den 15 januari 1965.

Ytterlännäs kommun i Angermland. »I sköld kluven in guld och blått en stående karolinsk krigsman med stav, allt av motsatta tinkturer.» Bilden i ett sigill för Ytterlännäs socken, känt sedan 1760-talet, utgöres av en mansfigur i bredbrättad hatt och knälång rock samt med värja vid sidan och stav i handen. Enligt lokal tradition föreställer bilden en karolin. På inrådan av statsheraldikern Gunnar Scheffer och styresmannen för Armémuseum fil. dr H. Seitz har vapenbildens givits vissa drag av en infanteriunderofficer på Karl XI:s tid: rundbrättad hatt, lång, åtsittande rock («justaucorps») och typiskt värjefäste. Tinkturerne alluderar på färger vanliga i det karolinska tidevarvets uniformer. Fastställt den 29 juni 1964.

Vapnet för Hassela, Hedesunda, Hille, Holmsund, Noraström, Ramsjö och Ytterlännäs har utarbetats av stadsarkitekten *Hans Schlyter*, Sundsvall. Riksarkivets heraldiska sektion har vid vapenärendenas prövning utarbetat de för fastställelsebesluten erforderliga vapenbeskrivningarna.

H. S.r.

Ytterlännäs

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovs rätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Ny Heraldisk Litteratur

Antikviteter og Heraldik

Gorm Benzon: *Antikviteter fra nær og fjern*; 269 sider, utallige vignetter og illustrationer såvel i stregtegnung som efter fotografier; Høst og Søns Forlag, København 1964; ib. Dkr. 39.-, hft. Dkr. 34.-.

Bogen er en selvstændig fortsættelse af forfatterens tidligere udsendte *Antikviteter og Snurrepiberier*; den burde have heraldisk interesse, dels fordi et helt kapitel på 16 sider simpelthen hedder *Heraldik*, dels fordi flere af bogens øvrige kapitler omhandler emner fra heraldikkens overdrev — kirkens symboler, andre kulturområders gude- og symbolverdener, m. m.

Det er en vel- og letsreven bog, men hvad angår heraldikken er der ikke meget at hente. Der er flere sjukskejl og misforståelser, der er et par eksempler, overdrevne og konstruerede, og der er en henvisning til »vore store biblioteker«, men *ingen reel vejledning*. Det virker usmageligt, når forfatteren søger at lokke husarnerne ind ved at påstå, at kendskab til heraldik er noget, der kan tjenes store penge på. De øvrige kapitler synes skrevne på samme charmerende, men overfladiske måde. Nå, nu udgiver bogen sig ikke for at være noget videnskabeligt opslagsværk, den vil blot »åbne døren på klem« for mere upågtede antikviteter.

Interessen for antikviteter er som bekendt stor for tiden, og bogen vil derfor sikkert, som sin forgænger, blive læst af mange. Muligvis vil den også vække interessen for heraldikken hos nogle — man må blot håbe, at bogen ikke ved sin uvederhæftighed bringer heraldikken og heraldikerne i et falsk lys. *Haxt.*

Spejlinger

C. G. U. Scheffer: *Heraldisk spegel*; 174 sider, rigt illustreret, delvis i farver; Bonniers, 1964; pris 34,50, indb. 41,00 Skr.

Fra atten års studier har den svenske statsheraldiker, kammerherre Scheffer samlet nitten artikler, som tidligere har været publiceret i femten spredte tidskrifter m. m. De handler alle om heraldik, men om vidt forskellige aspekter af den, behandlet i divergerende øjemed, og de er meget varierende i tone og gehalt.

•N. R. Brocman og hans *Collectanea heraldica*• handler om svensk arkivalisk og sigillografisk indsamlingsarbejde i 1700-tallet. Brocman var en ven af danskerne Søren Abildgård, Therkel Klevenfeldt og især Jacob Langebek. — I »Kung Eriks och herr Hennings vapen i Sigtuna Mariakyrka« løser forfatteren nydeligt et problem om to våbengengivelser fra Erik af Pommerns tid. Disse to artikler henvender sig nærmest til arkivarer.

Sammen med »Det äldsta svenska bokägaremärket« (fra før 1440) gengives dette, Nils Erengislessons våben, malet i farver foran i et lovhåndskrift. Det er heraldik som fryder.

Omtrent halvdelen af bogen udgøres af artikler om enkelte våbener eller våbengrupper. »Våra riksvapen« rekapitulerer det svenske våbens historie. Scheffer hælder til teorien om, at Albrekt af Mecklenburg ganske enkelt tog kronen (én eller tre) til sit våben som symbol for kongemagten. Om det sammensatte store rigsvåben siger han de smukke ord, at det i sin opbygning kan »jämföras med en katedral, till vilken släktled efter släktled kring en medeltida kärna fogat nya delar enligt sin tids skönhetsideal. Den stilbrytning, som därvid med nödvändighet uppstått, har sin särskilda charm och avslöjar för den initierade vapnets fängslande utvecklingshistoria, så sammanvävd med nationens egna skiftesrika öden«.

»Sveriges landskabsvapen« gennemgås kortfattet (teksten er oprindeligt udarbejdet til et skoleskema). Det havde ellers været velkomment med mere udførlige oplysninger om disse 25 vakre våbener.

— »Hallands häraders vapen« har tidligere været trykt i *Heraldisk Tidsskrift* 1:8/350. — I »Göteborgs vapen« berettes om den 300-årige strid om, hvilken vej løven i dette våben bør vende. En strid som kunne være undgået, hvis man i stadens privilegier 1621 havde anvendt betegnelserne *dexter* og *sinister* i stedet for de dobbelttydige »nach der Rechten« og »nach der Linken«.

»Stocksunds vapen och bruket att avspärra sund i forna tider« fortæller om et særpræget og vellykket moderne kommunevåben med et fængslende historisk perspektiv. — En artikel om »Färöarnas vädur« vil sikkert interessere både danske og norske læsere specielt.

Kapitlet om »Sörmländsk heraldik« har samme brist som afsnittet om landskabsvåbenerne: det er interessant hvad der står, men man savner så meget. At vække appetitten er rosværdigt, men næste gang håber vi, at forfatteren også vil møtte os. — »Häradsvapen inom Skaraborgs län« handler mere om herredsheraldikkens historie i almindelighed, og indeholder desuden forfatterens synspunkter på *form* og *farve*. Disse betragtninger er holdt i en let polemisk tone, men indeholder vistnok ikke andet, end hvad de fleste heraldisk interesserede vil give forfatteren medhold i.

Den længste afhandling i bogen udgøres af en »Kort handledning i sköldemärkens identifiering«. Den har tidligere været trykt i en exlibrispublikation og er udførligt omtalt i HT 1:9/405. Det er godt at dette hjælpemiddel nu er lettere tilgængeligt end før. — En artikel af lignende, metodisk indhold er »Riddarhusets sköldemålare«, et emne som dog langt fra er udtømt hermed.

Scheffer er jurist, og tre artikler som behandler heraldisk-juridiske problemer hører til de bedste i bogen. »Ett förslag till instruktion för riksheraldikern från Gustav III:s tid« gengiver og kommenterer dette i mange retninger tiltalende forslag. Blandt de ting man glæder sig over at få beskud om undervejs, er opmindelsen til den skrå firdeling af greve-

lige og friherrelige våbener, som er så karakteristisk for de sidste århundreders svenske heraldik. — »Adlig sköld och öpen hjälm« gennemgår den svenske forordning herom af 1762 og to resulterende retssager i de følgende år. Hertil knytter Scheffer interessante betragtninger over den borgerlige heraldiks stilling i Sverige. — »Det heraldiska skyddet och Stockholms vapenbild« jævnfører varemærker og heraldik, og lovens bestemmelser herom.

Bogens tre bedste artikler (efter min mening) har jeg gemt til sidst. De hører ikke sammen på anden måde, end at de alle tre er korte, vel skrevne og byder på inciterende læsning. »Insignia Rabenorum« er en grinagtig skildring af provsten i Hedemora *Nils Rabenius* — »utan all jämförelse vårt langs genom tiderna mest beryktade förfalskare av historiska urkunder« — og hans meriter på det heraldiske område. — »Kunglig revolutionsheraldik« beretter livligt om Gustav 3.s heraldiske belønninger til nogle af de mænd, som havde stået ham bi ved statskuppet 1772. Bl. a. gengives kongens personlige våbenudkast til den hjælper der adledes med navnet *Gustafsschiöld*. En anden ven, friherre Fredrik Horn, ønskede selv at antage navnet *Gustafsvän!* En form for aristokratisk »namnharakiri«, som kongen dog havde den gode smag at forhindre. — Endelig benytter forfatteren den heraldiske udstilling i Helsingfors 1961 (HT 1:4/179) som udgangspunkt for en række fængslende heraldiske strejflys over Finlands heraldik. I disse artikler — faktisk en slags heraldisk essayistik — viser Scheffer sig fra sin allerbedste side.

Har denne recension været for udførlig? Måske. Men en bog som denne mindes jeg ikke at have set før, ikke i udlandet, og da slet ikke i Skandinavien. Trods sit flimrende indhold og sin skiftende kvalitet — fra det ikke rigtig tilfredsstillende til det særdeles læseværdige — er den udtryk for noget uhyre glædeligt. At en sådan bog kan udgives, at der findes en forfatter som har produceret disse afhandlinger, en forlægger som vover at sætte penge i udgivelsen, og — tør

man tro det? — en publik som vil købe den, tyder måske på, at vi i Norden, hvad interessen for det heraldiske studium angår, omsider er på vej op af det underudviklede. S.T.A.

Heraldik på Sølvøj

Erik Lassen: *Dansk Sølv*; 295 sider, 226 fotografiske gengivelser, heraf 4 i farver; Thaning og Appels Forlag, København 1964; ib. Dkr. 184, hft. Dkr. 148.

Det er en fornem bog, den er skrevet med kærlighed og omhu af en kender af vort sølvs kunsthistorie. Omkring en fjerdedel af de gengivne stykker sølvøj bærer våbener. I teksten meddeles nu og da lidt om disse våbener, men ofte meget summarisk og desværre i nogle tilfælde direkte fejlagtigt. Her er et eksempel:

Figur 72 viser en gryde eller pande af mesteren Gert Guldsmed fra Ålborg. I billedteksten står "... et borgerligt våben med initialerne CH . AG 1649...", men på fotografiet ses ret tydeligt det her

skitserede 4-anevåben. Ved hjælp af K. Prange, *Heraldisk Nøgle* og et par årgange af *Danmarks Adelsårbog* er det en smal sag at finde ud af, at de fire felter repræsenterer adelslægtene Hvas, Glambek, Kruse og Krag samt at Christoffer Hvas til Kås (hvis moder var Ingeborg Kruse) i 1630 blev gift med Anne Glambek (hendes moder var Christence Krag). I tilgift får vi et par interessante detaljer, nemlig at Christoffer, skønt hørende

til Gjerholm-linien, fører Ormstrup-Hvas'ernes sparrer, og at Anne ikke, som angivet i *Adelsårbogen*, kaldte sig Staverskov, men Glambek. I øvrigt burde hele våbenet vel snarere kaldes et 2×2-anevåben, idet det ikke repræsenterer én persons fire aner, men to aner for hver af de to ægtefæller.

Adskillige andre af de gengivne våbener er imidlertid borgerlige, og da de fleste genstande offentliggøres for første gang, er der her gode muligheder for at få suppleret sin samling af danske borgerlige våbener. Mærkelig nok har forfatteren overset noget ret sensationelt — i hvert fald forbigår han det i tavshed. På figurene 59-61 vises et skrin fra Odense, 1638, hvorpå ses rådmændenes våbener. Et af disse våbener genfinder vi på låget af den som figur 74 afbildede trebenede potte fra Århus ca. 1665. Der kan næppe herske tvivl om, at K. B-datter enten har været en datter eller en sønndatter af rådmand T. B.

Der er intet forord til bogen, men i en efterskrift siger Erik Lassen »Tobaksdåserne venter næppe længe på deres forfatter«. Jeg ville ønske, at jeg med samme fortrøstning kunne skrive, *Heraldik på Sølvøj* venter næppe længe på sin forfatter. Haxt..

Østrigske Kommunevåbener

En sparekasse i Østrig, *Erste Österreichische Spar-Casse* (Werbeabteilung, Graben 21, Wien I), har som reklame fremstillet et lille hæfte, *Das Wiener Wappenbüchlein*, med gengivelser af og forklaringer til våbenene for staden Wien samt dennes godt tyve forstæder og omegnskommuner. Hæftet er på 36 sider og udleveres gratis.

Det egentlige Wiens våben består af et hvidt kors i rødt felt, hvilket må vække særlig interesse i Danmark. Våbenet kendes fra 1278, men om dets oprindelse får man desværre ikke andet at vide end den ukommenterede oplysning, at det går tilbage til det Tysk-Romerske Riges *Reichssturmfahne*.

Lige så ædelt dette våben imidlertid er, lige så ringe er flertallet af de øvrige våbener, som behandles i den lille bog. De fleste wienske forstadskommuner er slået sammen af flere sogne eller ældre småkommuner, og disse har åbenbart alle insisteret på at blive repræsenteret i de nye storkommuners våbener. Af 21 gen-givne våbener har seks 3 felter, to 5 felter, tre 6 felter, og fire 7 felter. Og hvilke felter! Kommunen *Döbling* f. eks. fører: den Hellige Jakob med glorie, stav og bog; et træ med to grene og tre nødder; en bondemand med en drueklase i hånden; en drueklase alene; den Hellige Severin med bispestav og velsignende hånd; ærkeenglen Mikael med sværd og vægt, stående på en drage; samt Sankt Jørgen til hest, kæmpende med den anden drage.

Blandt skjoldfigurene bemærkes i øvrigt en menneskelig *tunge*, som endda optræder to gange. S.T.A.

Slesvig-Holsten

Hans Schlothfeldt: *Schleswig-holsteinische Kreis- und Ortswappen*; 80 sider + 23 farveplancher; Karl Wachholtz Verlag, Neumünster, 1964; DM 12,00 indbundet.

Også i Tyskland er der grøde i den kommunale heraldik. Af de i alt 132 våbener — for *das Land S-H.*, for 17 *Landkreise*, 58 *Städte*, 54 *Gemeinden*, og 2 *Landschaften* — som dette værk gengiver, blasonerer og kommenterer, er ca. halvdelen dannet siden 1945. Selve bogen er en aldeles nydelig frembringelse, men hvad de behandlede våbener angår, er forfatteren virkelig for overbærende, når han nøjes med at bemærke, at »nogle af dem muligvis ikke vil behage en sensitiv heraldiker«. Det er sørgeligt at se landsvåbenets to vidunderligt smukke bestanddele: Slesvigs to blå løver i guld, og Holstens røde takkede skjoldbort i sølv, det

navnkundige »nældeblad«, i et så underlødigt selskab. De fleste af våbenerne er kluntede, overlæssede (*Angels Landschaftswappen* har 9 forskellige felter!), banale, uopfindsomt tænkt og udygtigt tegnet. Ikke få er rædselsfulde indtil det penible. Der er dog undtag: en halv snes enkle, særprægede og vakre våbener samt en gruppe på syv landkommuner i Stormarn, som siden middelalderen har været knyttet sammen i en form for fællesskab. De fører alle Stormarns våben, en (sølv) svane (i rødt felt), men vel at mærke differentieret: rød svane i sølv, rød svane i guld, guld svane i rødt, guld svane i blå, blå svane i guld, blå svane i sølv, og sort svane i guld. Det er godt tænkt og af storartet effekt.

For at få det kommunale våbenvæsen under kontrol og højne kvaliteten vedtog man i 1947, at nye kommunale våbener skulle godkendes af det lokale *Landesarchiv*. Om dette har haft den ønskede virkning, er nok tvivlsomt.

Måske vil det overraske ikke-tyske læsere af denne bog om »Kreis- und Ortswappen« i den tyske delstat *Land Schleswig-Holstein* deri at finde våbenerne for de fire danske købstæder Åbenrå, Haderslev, Sønderborg og Tønder. I teksten varierer forfatteren temaet, at disse byer »i 1920 måtte afstås til Danmark«, men det antydes ikke med et ord, at de tidligere var blevet afstået den anden vej, og at de i historisk tid kun har hørt under Tyskland i de 56 år fra Bismarck bemægtigede sig dem i 1864 til folkeafstemningen 1920. Gennem resten af historien har disse byer, tillige med det øvrige Slesvig, som bekendt hørt til Danmark.

Om uvidenhed fra forfatterens side kan der jo ikke være tale. Snarere om ond vilje, massiv uforstand, og national selvmedlidenhed. En charmerende blanding.

S.T.A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.